

շրջանում, և որ ընդունւում էր ու դեռ այժմ էլ ընդունւում է իբրև գիտնական իմաստութեան վերջին խօսքը: Այդտեղ կար և՛ ժառանգականութիւն, և՛ բնածին յանցաւորութիւն, և՛ Լօմբրոզօ, և՛ Տարդ, և՛ էվօլյուցիա, և՛ գոյութեան կռիւ, և՛ հիպնօտիզմ, և՛ մտադղութիւն, և՛ Շարկօ, և՛ զէկադէմատութիւն:

Սմելլիով վաճառականը, դատախազի օգնականի սահմանելով, բուն ուսական հզօր, դարդիմանդ ու կուսական բնաւորութիւն ունեցող մի մարդ էր, որ, իր դիւրահաւատութեան և մեծահոգութեան շնորհիւ, զո՛հ էր գնացել, ընկնելով մինչև ուղուծուծը փշացած մարդկանց ձեռքը:

Սիմօն Կարախիկինը ճորտատիրական կարգերի ատաղիստական արդիւնքն էր,—մի ճնշուած, ջրատար, անկիրթ, անակզբունք և նոյն իսկ անկրօն մարդ: Եվֆիմիան նրա տիրուհին էր և ժառանգականութեան զոհ: Նրա մէջ նկատուում էին այլասեռուած անձնաւորութեան բոլոր նշանները: Իսկ յանցանքի գլխաւոր շարժառիթ զսպանակը Մասլօվան էր, որ ամենաստոր տեսակի զէկադէմատական երևոյթ էր ներկայացնում: Այդ կիւնը,—ասում էր դատախազի օգնականը առանց նրան նայելու,—կրթութիւն է ստացել, ինչպէս այստեղ ասաց նրա տիրուհին: Նա ոչ միայն գրագէտ է, այլ և ֆրանսերէն գիտէ. նա, լինելով որք երեսայ, որ հաւանօրէն կրում էր իր մէջ յանցաւորութեան սաղմեր, կրթուել է ինտէլիգէնտ ազնուական ընտանիքում և կարող էր ապրել ազնիւ աշխատանքով. բայց նա թողնում է իր բարերարներին, անձնատուր է լինում իր կրքերին և, նրանց յազուրդ տալու համար, մտնում է այնպիսի մի միջավայր, ուր աչքի է ընկնում իր միւս ընկերուհիներէց իր կրթութեամբ և, որ գլխաւորն է,—ինչպէս զուր լսեցիք այստեղ, պարոն երդուեալ դատաւորներ, նրա տիրուհուց,—իր առանձին ընդունակութեամբ՝ ազդելու մարդկանց վրայ շնորհիւ այն խորհրդաւոր յատկութեան, որ գիտութիւնը, մանաւանդ Շարկօյի զարոցը, ուսումնասիրել է վերջնաբա և որ յայտնի է ներազդումն անունով: Այդ իսկ յատկութեամբ նա բոլորովին իր ձեռքն է քցում ուսն հսկային, բարենորդի, դիւրահաւատ Սադկօ հարուստ վաճառականին և, նրա վստահութիւնից օգուտ քաղելով, առաջ գողանում է նրա ունեցածը, յետոյ էլ անողորմ կերպով զրկում նրան կեանքից:

—Պարոնս, կարծեմ, սկսում է փչել,—ժպտալով ասաց նախագահը, թեքուելով խիստ անդամբ կողմը:

—Շատ զգուճմն է,—ասաց խիստ անդամբ:

—Պարոն երդուեալ դատաւորներ,—շարունակում էր մինչ այդ դատախազի օգնականը, գողտրիկ կերպով ոլորելով բարակ

իրանը:—Ձեր ձեռքին է այդ մարդկանց բախտը, բայց ձեր ձեռքին է մասամբ և հասարակութեան բախտը, որովհետև ձեր վճիռը ազդեցութիւն է ունենալու հասարակութեան վրայ: Լաւ նկատի առէք այդ յանցանքի նշանակութիւնը ու այն վտանգը, որ ներկայացնում են հասարակութեան համար Մասլովայի նման, այսպէս ասած, ախտաբանական անհատները, և պաշտպանեցէք հասարակութիւնը վարակումից, պաշտպանեցէք այդ հասարակութեան անմեղ, ամուր տարրերը վարակումից և յաճախ կորուստից:

Եւ կարծես ինքն էլ ճշշուած առաջիկայ դատաւճճի կարեորութիւնից, դատախազի օգնականը, որ անկներկաբար անշափ յափշտակուած էր իր ճառից, նստեց տեղը:

Նրա ճառի միտքը, եթէ պերճախօսութեան ծաղիկները մէջից դէն քցենք, այն էր, թէ Մասլովան, վաճառականի աչքը մտնելով, հիպնոսացրել էր նրան և, երբ բանալին վերցրած դնացել էր նրա համարը փող բերելու, ուզեցել էր ամբողջը իրան վերցնել, բայց որովհետև Սիմօնն ու Եվֆիմիան բռնել էին նրան, նա ստիպուած էր եղել գողացածը բաժանել նրանց հետ: Իսկ դրանից յետոյ, իր գործած յանցանքի հետքերը ծածկելու համար, նա վերադարձել էր հիւրանոցը վաճառականի հետ և այնտեղ թունաւորել նրան:

Դատախազի օգնականի ճառից յետոյ, փաստաբանական աթոռից վեր կացաւ միջին տարիքի մի մարդ ֆրակով, որի վերին բացուածքից լայն կիսաշրջանի ձևով երևում էր օսլայած շապկի կուրծքը, և ճարտար կերպով ասաց Կարտինկինի և Բօշկովայի պաշտպանութեան ճառը: Այդ մի երդուեալ հաւատարմատար էր, որին նրանք վարձել էին 300 ռուբլով: Նա արդարացնում էր այդ երկուսին և ամբողջ մեղքը քցում Մասլովայի վրայ:

Մասլովայի այն ցուցմունքը, թէ փող վերցնելիս Բօշկովան ու Կարտինկինը իր հետ էին, նա հերքում էր, սնդեկով, թէ այդ ցուցմունքը ոչ մի կշիռ չի կարող ունենալ, իբրև հաստատապէս յայտնի թունաւորողի վկայութիւն: Այն 2,500 ռուբլին, ասում էր փաստաբանը, շատ հեշտ կարող էին վաստակած լինել Բօշկովայի և Կարտինկինի նման աշխատասէր ու ազնիւ մարդիկ, որոնք երբեմն օրեկան երեք-երեք ու հինգ-հինգ ռուբլի էին ստանում այցելուներից: Իսկ Սիմկով վաճառականի փողերը գողացել էր Մասլովան և ուրիշի յանձնել կամ նոյն իսկ կորցրել, որովհետև նա աննօրմալ դրութեան մէջ էր այն ժամանակ: Թունաւորողը միայն Մասլովան էր եղել:

Ուստի նա խնդրում էր երդուեալ դատաւորներից, որ Կար-

տիւնկինին և Բօչկօվային անմեղ ճանաչէին փողերի յափշտակման մէջ, իսկ այն դէպքում, եթէ մեղաւոր ճանաչէին այդ բանում, ընդունէին, որ նրանք չեն մասնակցել թունաւորման մէջ և գործել են առանց նախապէս որոշուած դիտաւորութեան:

Վերջում փաստաբանը, դատախազի օգնականին խայթելու համար, նկատեց, թէ պարոն դատախազի օգնականի փայլուն դատողութիւնները ժառանգականութեան մասին, թէև լուսաբանում են ժառանգականութեան գիտնական հարցերը, սակայն անտեղի են այս դէպքում, որովհետև Բօչկօվան անյայտ ծնողների զաւակ է:

Դատախազի օգնականը բարկացած, կարծես ժանիքները բանալով, ինչ-որ գրեց իր թղթի վրայ և արհամարհոտ զարմանքով շարժեց ուսերը:

Յետոյ վեր կացաւ Մասլօվայի պաշտպանը և վախժիւսելով, կմկմալով, արտասանեց իր պաշտպանողական ճառը: Չը հերքելով, որ Մասլօվան մասնակցել է փողերի գողութեանը, նա պնդում էր միայն, թէ նա դիտաւորութիւն չի ունեցել թունաւորել Սմիլկօվին, այլ փոշին տուել է միայն նրան քնացնելու նպատակով: Ճառախօսը ուզում էր մի քիչ զօռ տալ պերճախօսութեանը, մի ընդհանուր հայեացք քցելով այն բանի վրայ, թէ ինչպէս Մասլօվային անառակութեան վիճն էր քցել մի տղամարդ, որ անպատիժ էր մնացել, մինչդեռ խեղճ աղջիկը ստիպուած էր կրել իր անկման ամբողջ ծանրութիւնը. բայց նրա այդ չեղումը դէպի հոգեբանական բացատրութիւնները շատ անաջող դուրս եկաւ, այնպէս որ ամենքն էլ ամաչեցին նրա տեղ: Երբ նա կմկմացնում էր տղամարդկանց անգթութեան և կանանց անօգնականութեան մասին, նախագահը, ուղղելով թեթևացնել նրա գործը, խնդրեց որ նա չը չեղուի հարցի էութիւնից:

Այդ պաշտպանից յետոյ նորից վեր կացաւ դատախազի օգնականը և պաշտպանեց իր ասածները ժառանգականութեան մասին առաջին փաստաբանի դէմ, պնդելով, որ, եթէ Բօչկօվան նոյն իսկ անյայտ ծնողների զաւակ է, դրանով չի հերքւում ժառանգականութեան տեսութեան ճշտութիւնը, որովհետև գիտութիւնը այնքան հաստատ կերպով ապացուցել է ժառանգականութեան օրէնքը, որ կարելի է ոչ միայն յանցանքը եղրակացնել ժառանգականութիւնից, այլ և ժառանգականութիւնը՝ յանցանքից: Ինչ վերաբերում է երկրորդ փաստաբանի ենթադրութեանը, թէ Մասլօվային անբարոյականացրել է ինչ-որ երեւակայեալ (նա առանձնապէս թունաւոր կերպով ասաց) երեւակայեալ տղամարդ, ընդհակառակը բոլոր յայտնի փաստերը աւելի

շուտ հաստատում են, որ Մասլովան ինքն է գալթակդեցրել իր ձեռքն ընկած բազմաթիւ զոհներին:

Այդ ասելով, դատախազի օգնականը յաղթական կերպով նստեց:

Յետոյ առաջարկուեց մեղադրեալներին արդարացնել իրանց:

Եվֆիմիա Բօչկովան կրկնում էր, որ ինքը ոչինչ չի իմանում և ոչ մի բանում չի մասնակցել, և յամառ կերպով պնդում էր, թէ ամեն բանում միակ մեղաւորը Մասլովան է: Սիմօնը միայն կրկնեց մի քանի անգամ.

— Կամքը ձեռն է, բայց անմեղ եմ, դուր մեղադրանք է:

Իսկ Մասլովան ոչինչ չասաց: Երբ նախագահը առաջարկեց, որ ինչ որ ունի իր պաշտպանութեան համար ասի, նա միայն աչքերը բարձրացրեց դէպի նա, հայեացքը ման ածեց ամենքի վրայ, ինչպէս հալածուած գաղան, և իսկոյն աչքերը քաշ քցեց ու սկսեց լալ, բարձրաձայն հեկեկալով:

— Վա՛, ի՛նչ է պատահել ձեզ, — հարցրեց Նեխիլեդովի կողքին նստած վաճառականը, լսելով մի տարօրինակ ձայն, որ յանկարծ հանեց Նեխիլեդովը: Այդ ձայնը խզած հառաչանք էր: Նեխիլեդովը դեռ չէր հասկանում իր այժմեան դրութեան ամբողջ նշանակութիւնը և իր նեարդերի թուլութեանը վերադրեց հազիւ զսպուած հառաչանքը և աչքերը լցնող արտասոււնքը: Նա պէնսնէն դրեց աչքերին, արտասոււնքը ծածկելու համար, յետոյ հանեց թաշկինակը ու սկսեց սրբել քիթը:

Երկիւղը այն խայտառակութիւնից, որ կը գար նրա գլխին, եթէ այստեղ դատարանի դահլիճում ամենքին յայտնի դառնար նրա արածը, չէր թողնում, որ ազատ կատարվէր այն ներքին աշխատանքը, որ սկսուել էր նրա մէջ: Այդ երկիւղը այդ սկզբի ժամանակում ամեն բանից ուժեղ էր նրա մէջ:

XXII

Մեղադրեալները վերջին խօսքից յետոյ կողմերը դեռ բաւական ժամանակ կարծիքներ փոխանակեցին հարցերը դնելու ձևի մասին, և, երբ հարցերը վերջապէս դրուեցին, նախագահը սկսեց իր ամփոփման ճառը:

Նախ քան գործի էութիւնը պատմելը, նա տանտառնու ախորժելի գրոյցի ձայնով, երկար ու բարակ բացատրեց երդուեալ դատաւորներին, թէ կողոպուտը կողոպուտ է, իսկ գողութիւնը՝ գողութիւն, և թէ կողպած տեղից գողանալը կողպած տեղից գողանալ է, իսկ չը կողպած տեղից գողանալը՝ չը կող-

պած տեղից գողանալ է: Եւ այդ բացատրելիս նա առանձնապէս յաճախակի էր նայում Նեխիւլեօվի վրայ, կարծես առանձնապէս ցանկանալով հասկացնել նրան այդ կարեւոր հանգամանքը, այն յոյսով, որ նա, հասկանալուց յետոյ, կը բացատրի նոյնը իր ընկերներին: Յետոյ, երբ նա այն կարծիքին եկաւ, թէ երգուեալները արդէն բաւականաչափ ըմբռնել են իր ասած ճշմարտութիւնները, սկսեց մեկնել մի ուրիշ ճշմարտութիւն էլ այն բանի մասին, թէ սպանութիւն կոչուում է այնպիսի գործողութիւն, որից յառաջանում է որ և է մարդու մահ,— և թէ այդ պատճառով թունաւորումն էլ սպանութիւն է: Երբ այդ ճշմարտութիւնն էլ, նրա կարծիքով, ըմբռնեցին երգուեալները, նա բացատրեց նրանց, թէ, երբ գողութիւնն ու սպանութիւնը միասին են կատարուած, յանցանքը բաղկանում է գողութիւնից և սպանութիւնից:

Ձը նայելով, որ նա ինքն էլ ուզում էր դուրսը շտտով ազատել և չվէյցարուհին արդէն սպասում էր նրան, բայց նա այնքան սովորել էր իր զբաղմունքին, որ, խօսքի տուտը բանալուց յետոյ, էլ ոչ մի կերպ չէր կարողանում կանգ առնել, ուստի և մանրամասն բացատրում էր երգուեալներին, թէ այն զէպքում, եթէ մեղաւոր գտնեն մեղադրեալներին, իրաւունք ունեն մեղաւոր ճանաչել նրանց և եթէ, ընդհակառակը, անմեղ գտնեն նրանց, իրաւունք ունեն անմեղ ճանաչել նրանց. իսկ եթէ մի բանում մեղաւոր գտնեն նրանց, բայց միւս բանում անմեղ, կարող են նրանց մեղաւոր ճանաչել մի բանում, բայց անմեղ՝ միւսում: Յետոյ նա բացատրեց նրանց, որ, թէև այդ իրաւունքը տրուած է նրանց, սակայն նրանք պէտք է նրանից խելացի կերպով օգտուեն: Նա ուզում էր այն էլ յայտնել նրանց, որ եթէ նրանք դուռն առնեն դրական պատասխան տան, դրանով ընդունած կը լինեն այն բոլորը, ինչ որ պարունակուում է հարցի մէջ, իսկ եթէ նրանք չեն ընդունում այն բոլորը, ինչ որ պարունակուում է հարցի մէջ, պէտք է որոշակի ասեն, թէ ինչը չեն ընդունում: Բայց նայելով ժամացոյցին և տեսնելով, որ երեքին հինգ բոլի էր մնում, վճռեց իսկոյն անցնել գործի էութեան պատմութեանը:

— Այս գործի հանգամանքները հետեւեալներն են,— սկսեց նա և կրկնեց այն բոլորը, ինչ որ արդէն մի քանի անգամ ասել էին թէ պաշտպանները, թէ դատախազի օգնականը և թէ վրկաները:

Նախագահը խօսում էր, իսկ նրա երկու կողքին առենախից անդամները լսում էին խորիմաստ կերպարանքով և երբեմն նայում ժամացոյցներին, գտնելով, որ թէև նրա ճառը շատ

լաւ է, այսինքն այնպէս է, ինչպէս պէտք է լինի, բայց մի քիչ երկար է։ Նոյն կարծիքին էր և դատախազի օգնականը, ինչպէս նաև առհասարակ բոլոր դատաստանական ծառայողները և ընդհանրապէս բոլոր ներկայ եղողները։ Նախագահը վերջացրեց ամփոփումը։

Էլ իսկապէս ոչինչ չէր մնացել ասելու։ Բայց նախագահը ոչ մի կերպ չէր կարողանում ձեռք քաշել իր խօսելու իրաւունքից, — այնքան ախորժելի էր նրան լսել իր սեփական ձայնի ազդու ելևէջները, — և հարկաւոր համարեց դեռ ևս մի քանի խօսք էլ ասել երդուեալներին տրուած իրաւունքի կարևորութեան մասին և այն բանի մասին, թէ ինչպէս ուշադիր և զգույշ կերպով պէտք է նրանք օգտուեն այդ իրաւունքից, առանց ի չարը գործ դնելու, թէ նրանք երդում են կերել, թէ նրանք հասարակութեան խիղճն են և թէ խորհրդակցական սենեակի գաղտնիքը սրբութեամբ պէտք է պահեն և այլն և այլն։

Այն րոպէից, որ նախագահը սկսել էր խօսել, Մասլովան, առանց աչքերը հեռացնելու, նայում էր նրա վրայ, կարծես վախենալով, թէ մի գուցէ մի խօսք բաց թողնի նրա ասածից, ուստի և Նելսլիւզովը չէր վախենում, թէ իր հայեացքը կարող է պատահել նրա հայեացքին և անընդհատ նայում էր նրա վրայ։ Եւ նրա մտքում կատարւում էր այն սովորական երևոյթը, որ սիրելի անձի վաղուց ի վեր չը տեսնուած դէմքը, սկզբում զարմանք ազդելով այն արտաքին փոփոխութիւններով, որոնք առաջացել են նրա մէջ բացակայութեան ժամանակ, այնուհետև հետզհետէ դառնում է բոլորովին նոյնը, ինչ որ էր շատ տարիներ առաջ, տեղի ունեցած բոլոր փոփոխութիւնները անհետանում են և հոգեկան տեսողութեան առաջ երևան է դալիս միմիայն բացառիկ, նմանը չունեցող հոգեկան անձնաւորութեան զլխաւոր արտայայտութիւնը։ Այդ բանն էր կատարւում Նելսլիւզովի մէջ։

Այո, չը նայելով կալանաւորական խալաթին, ճարպոտած մարմին և մեծացած կրծքին, չը նայելով դէմքի ներքևի մասի լայնացած լինելուն, ճակատի ու քունքերի խորշոմներին և աչքերի ուռածութեանը, այդ անկասկած այն միևնոյն կատիւչան էր, որ Քրիստոսի Սուրբ Յարութեան օրը այնպէս անմեղ հայեացքով ներքևից վերև նայում էր նրան, — իր սիրած երիտասարդին, — իր սիրահարուած և հրճուանքից ու կենսառատութիւնից ժպտացող աչքերով։

Դիմաց զարմանալի պատահմունք է։ Կարծես անպատճառ պէտք է այնպէս լինէր, որ այդ գործը իմ հերթին ընկնէր, ու 10 տարուայ ընթացքում ոչ մի տեղ նրան չը հանդիպելուց յե-

տոյ այստեղ տեսնէի նրան մեղադրեալների նստարանի վրայ: Եւ ինչ է լինելու այս բոլորի վերջը: Ա՛խ, գոնէ շուտով վերջանար»:

Նա դեռ չէր հպատակուում այն զղջման զգացմունքին, որ սկսում էր ձայն բարձրացնել նրա մէջ: Նրան այդ բանը պատահմունք էր թւում, որ անցնելու էր, առանց խանգարելու նրա կեանքի ընթացքը: Նա այնպէս էր զգում իրան, ինչպէս զգում է սենեակներում ապականած մի շան լակոտ, որի տէրը վզիցը բռնել է ու մոռնել կոխում է իր արած ապականութեան մէջ: Լակոտը մեղսւում է, յետ-յետ է քաշուում, որպէս զի որքան կարելի է հեռանայ իր արածի հետեանքներից ու մոռանայ արածը, բայց անողոր տէրը բաց չէ թողնում նրան: Այդպէս էլ Նեխիլեզովը արդէն զգում էր իր արածի ամբողջ կեղտոտութիւնը, զգում էր և տիրոջ հօր ձեռքը, բայց դեռ չէր հասկանում իր արածի նշանակութիւնը և չէր ընդունում տիրոջ գոյութիւնը: Նա դեռ չէր ուզում հաւատալ, որ իր առջևը եղածը իր արածն է: Բայց անողոր, անտեսանելի ձեռքը բռնել էր նրան և նա նախազգում էր արդէն, որ չի կարողանալու դուրս պրծնել: Նա դեռ իրան չը վախենալուն էր տալիս և, ըստ սովորութեան, ոտը ոտի վերայ քցած ու անհոգաբար խաղացնելով պէնսնէն, ինքնավստահ դիրքով նստած էր իր տեղում, առաջին կարգի երկրորդ աթոռի վրայ: Եւ սակայն հոգու խորքում նա արդէն զգում էր ամբողջ անգլխութիւնը, կեղտոտութիւնը, ստորութիւնը ոչ միայն իր այդ վարմունքի, այլ և իր ամբողջ անգործ, անառակ, անգութ և կամայական կենցաղավարութեան,— և այն սարսափելի վարագոյրը, որ մի տեսակ հրաշքով այդ բոլոր ժամանակը, այդ ամբողջ 12 տարիների ընթացքում, սքողում էր նրա աչքից թէ իր այդ յանցանքը և թէ իր ամբողջ հետագայ կեանքը, արդէն սկսել էր տատանուել, և նա երբեմն-երբեմն աչք էր քցում այդ վարագոյրի յետեր:

XXIII

Վերջապէս նախագահը վերջացրեց ձառը և չնորհալի շարժումով բարձրացնելով հարցերի թերթը՝² տուեց երդուեալ ատենակալների աւագին, որ մօտեցել էր սեղանին: Երդուեալները վեր կացան, ուրախացած, որ պէտք է դուրս գան դահլիճից, և, չիմանալով, թէ ինչ անէին իրանց ձեռքերը, ու կարծես ամաչելով մի բանից, միմեանց յետևից գնացին խորհրդակցական սենեակը: Հէնց որ դուռը փակուեց նրանց յետևից, ժանդարմը մօտեցաւ այդ դռանը և, թուրը հանելով պատեանից ու դնելով

ուսին, կանգնեց դռան մօտ: Դատաւորները վեր կացան ու դուրս գնացին: Մեղադրեալներին էլ դուրս տարան:

Խորհրդակցական սենեակը մտնելով, երդուեալ ատենակալները, ինչպէս և առաջին անգամ, նախ և առաջ հանեցին պապիրոսները ու սկսեցին ծխել: Նրանց դրութեան անբնական նութիւնն ու կեղծութիւնը, որ նրանք մեծ կամ փոքր չափով զգում էին դաշիւճում իրանց տեղերում նստած ժամանակ, անցան՝ հէնց որ նրանք մօտան խորհրդակցական սենեակը ու սկսեցին ծխել պապիրոսները, և նրանք թեթեացման զգացմունքով տեղաւորուեցին այդ սենեակում ու իսկոյն սկսուեց նրանց մէջ տաք խօսակցութիւն:

—Աղջիկը մեղաւոր չէ, չկլկացրել են,—ասաց բարեսիրտ վաճառականը,—պէտք է ներողամտութեամբ վերաբերուել:

—Հէնց այդ հարցը պէտք է քննենք,—առարկեց աւագը:—Մենք չը պէտք է ենթարկուենք մեր անձնական տպաւորութիւններին:

—Լաւ ամիտփման ճառ ասաց նախագահը,—նկատեց պրն-դսպետը:

—Ինչպէս չէ. քիչ էր մնում քունս տանէր:

—Գլխաւորն այն է, որ ծառան ու աղախինը չէին կարող իմանալ, թէ վաճառականի համարում փող կայ, եթէ Մասլովան համաձայնած չը լինէր նրանց հետ,—ասաց հրէական տիպ ունեցող գործակատարը:

—Ուրեմն ձեր կարծիքով նա է գողացել,—հարցրեց երդուեալներից մէկը:

—Որ սպանէք էլ, չեմ հաւատայ,—գոռաց բարեսիրտ վաճառականը,—այդ բոլորը այն կարմրած աչքերով անզգամ Բօչկօվայի բաներն է:

—Բոլորն էլ լաւ պտուղներ են,—ասաց գնդապետը:

—Բայց չէ որ նա ասում է, թէ ինքը համարը չէ մտել:

—Դուք էլ հաւանում էք հա: Ես որ մեռնեմ, այդ անղգամին չեմ հաւատայ:

—Ի՞նչ անենք, որ դուք չէք հաւատայ, դրանով հօ բանը չի վճռուի,—ասաց գործակատարը:

—Բանալին Մասլովայի մօտն էր:

—Ի՞նչ անենք, որ մօտն էր,—առարկեց վաճառականը:

—Իսկ մատանին:

—Չէ որ պատմեց,—դարձեալ գոռաց վաճառականը,—թունդ մարդ է եղել հանգուցեալ վաճառականը, խմած էլ է եղել ու քօթակել է աղջկան: Իսկ յետոյ, ի հարկէ, խղճացել է: Տուել է թէ՛ լաւ, առ, լացդ կտրի: Տղամարդ եմ ասում է,—չը լսեցիք,

2 արշին 12 վերջով հասակ է ունեցել, 8 պուդ էլ քաշն է եղել:

— Բանը դրանումը չէ, — ընդհատեց Պետր Գերասիմովիչը, — հարցն այն է, թէ ո՞վ է այդ բանը մտածել ու միւսներին յորդորել, այդ աղջիկը թէ ծառան ու աղախինը:

— Շատան ու աղախինը մենակ չէին կարող անել: Բանալին նրա մօտ էր:

Այդ կցկտուր խօսակցութիւնը տեեց բաւական երկար:

— Այդպէս չի լինի, պարոններ, — ասաց աւագը: — Կարգին նստենք սեղանի շուրջը ու քննենք: Համեցէք, — ասաց նա, — նստելով նախագահական տեղը:

— Շատ փչացածն են այդ աղջկերբը, — ասաց գործակատարը և, ի հաստատութիւն իր կարծիքին, թէ գլխաւոր յանցաւորը Մաւլովան է, պատմեց, թէ ինչպէս այդ տեսակ աղջիկներից մէկը բուլվարում գողացել էր նրա ընկերներից մէկի փամացոյցը:

Գնդապետը այդ առթիւ սկսեց պատմել մի աւելի ևս զարմանալի դէպք, երբ գողացուածը արծաթէ սամովար էր եղել:

— Պարոններ, խնդրեմ, հարցերովը զբաղուենք, — ասաց աւագը, մատիտը թխթխկացնելով սեղանին:

Բոլորը լռեցին: Հարցերը այսպէս էին գրուած.

1) Մեղաւոր է արդեօք Կրապիվենսկի գաւառի, Բարկով գիւղի գիւղացի Սիմօն Պետրով Կարտինկինը, 33 տարեկան, այն բանում, որ 188...թուի յունուարի 17-ին Ն. քաղաքում, վճռելով, կողոպտելու նպատակով, սպանել Սմելկով վաճառականին, ուրիշների հետ համաձայնութիւն կայացնելով, կօնեակի մէջ լցրած թոյն է տուել նրան խմելու, որից և յառաջացել է նրա մահը, և գողացել է մօտ 2,500 ռուբլի փող ու մի աղամանդէ մատանի:

2) Մեղաւոր է արդեօք առաջին հարցում նշանակուած յանցանքի մէջ մեղջանների դասին պատկանող Եվֆիմիա Իվանովա Բօչկովան, 43 տարեկան:

3) Մեղաւոր է արդեօք առաջին հարցում նշանակուած յանցանքի մէջ մեղջանների դասին պատկանող Եկատերինա Միխայլովա Մաւլովան, 27 տարեկան:

4) Եթէ մեղադրեալ Եվֆիմիա Բօչկովան մեղաւոր չէ առաջին հարցում նշանակուած յանցանքի մէջ, մեղաւոր չէ արդեօք նա այն բանում, որ 188...թուի յունուարի 17-ին Ն. քաղաքում, աղախին լինելով «Մաւրիտանիա» հիւրանոցում, գաղտնի յափշտակել է նոյն հիւրանոցում իջևանած Սմելկով վաճառականի վարձած համարում գտնուող և նրան պատկանող կողպած պայուսակից 2,500 ռուբլի փող, որի համար յարմարովի բանալիով բացել է պայուսակը առանց համարից դուրս տանելու:

Աւագը կարգաց առաջին հարցը:

— Ի՞նչ կ'ասէք, պարոններ:

Այդ հարցին շատ շուտ պատասխանեցին: Բոլորն էլ համաձայնեցին պատասխանել «այո՛, մեղաւոր է», թէ թունաւորման և թէ գողութեան մասնակից համարելով Կարտինկինին: Չէր համաձայնում Կարտինկինին մեղաւոր ճանաչել միայն մի ծեր արհեստաւոր, որ բոլոր հարցերին այնպէս էր պատասխանում, որ մեղադրեալները արդարանային:

Աւագը կարծում էր, թէ նա չէ հասկանում, և բացատրեց նրան, թէ ամեն բանից անկասկած երևում է, որ Կարտինկինը և Բօչկովան մեղաւոր են, սակայն արհեստաւորը պատասխանեց, թէ ինքը հասկանում է, բայց էլի լաւն այն է, որ խղճալով վճիռ կտրեն: «Մենք ինքներս էլ սուրբ մարդիկ չենք», ասաց նա ու մինչև վերջը հաստատ մնաց իր կարծիքին:

Երկրորդ հարցին, որ վերաբերում էր Բօչկովային, երկար խօսակցութիւններից ու բացատրութիւններից յետոյ, պատասխանեցին, թէ «մեղաւոր չէ», որովհետև ինչպէս առանձնապէս պնդում էր և փաստաբանը, ակնյայտնի ապացոյցներ չը կային, թէ նա էլ մասնակցել է թունաւորման:

Վաճառականը, ուղեւորով արդարացնել Մաւլօվային, պնդում էր, թէ Բօչկովան է եղել ամեն բանի գլխաւոր պատճառը: Երդուեալներից շատերը համաձայնեցին նրա հետ, բայց աւագը, ուղեւորվ խիստ օրինապահ լինել, ասում էր, թէ հիմք չը կայ նրան թունաւորման մասնակից ճանաչելու: Երկար վիճարանութիւններից յետոյ յաղթող հանդիսացաւ աւագի կարծիքը:

Էլի Բօչկովային վերաբերող 4-րդ հարցին պատասխանեցին՝ «այո՛, մեղաւոր է» և, արհեստաւորի յամառ պահանջին զիջելով, աւելցրին՝ «բայց արժանի է ներողամտութեան»:

Իսկ երրորդ հարցը, որ վերաբերում էր Մաւլօվային, սաստիկ տաք վիճաբանութիւն յառաջացրեց: Աւագը պնդում էր, թէ նա թունաւորութեան մէջ էլ է մեղաւոր, գողութեան մէջ էլ, վաճառականը և նրա հետ գնդապետը, գործակատարն ու արհեստաւորը չէին համաձայնում այդ կարծիքին, իսկ մնացեալները կարծես տատանւում էին, բայց աւագի կարծիքը սկսում էր գերակշռել, մանաւանդ այն պատճառով, որ բոլոր երդուեալներն էլ յոգնել էին և աւելի հեշտութեամբ էին յարում այն կարծիքին, որ յոյս էր տալիս աւելի շուտ համախմբել, ուրեմն և ազատել բոլորին:

Նայելով դատական քննութիւնից ստացած բոլոր տպաւորութիւններին և ճանաչելով Մաւլօվայի բնաւորութիւնը, Նեխուլեդովը համոզուած էր, որ նա ոչ թունաւորութեան մէջ է մեղաւոր, ոչ գողութեան: Սկզբում Նեխուլեդովը հաւատացած էր,

Թէ ամենքն էլ կը համոզուեն այդպէս, բայց յետոյ տեսաւ, որ վճիռը սկսում է թեքուել դէպի մեղադրանքը, չնորհիւ վաճառականի անչնորհք պաշտպանութեան,—որ անշուշտ հիմնուած էր այն բանի վրայ, որ Մասլովան դուր էր գալիս նրան, որ նա չէր էլ ծածկում,— և չնորհիւ այն հանգամանքի, որ, հէնց այդ հիման վրայ, աւագը հակառակն էր պնդում, և գլխաւորապէս այն պատճառով, որ բոլորը յոգնել էին։ Այդ տեսնելով, Նեխիլեգովը ուղեց վիճել, բայց նա վախենում էր խօսել ի պաշտպանութիւն Մասլովայի—նրան թւում էր, թէ ամենքը իսկոյն կը հասկանան, թէ ինչ յարաբերութիւն է եղել իր և Մասլովայի մէջ, Եւ սակայն նա զգում էր, որ ինքը չի կարող գործը այդպէս թողնել, այլ պէտք է վիճի։ Նա մէկ կարմրում էր, մէկ գոյնը քրցում, և այն է ուզում էր սկսել խօսել, երբ Պետր Գերասիմովիչը, որ մինչ այն լուռ էր, յանկարծ, անշուշտ գրգռուած աւագի խօսելու հեղինակաւոր եղանակից, սկսեց վիճել նրա դէմ և ասել նոյն բանը, ինչ որ Նեխիլեգովն էր ուզում ասել։

—Ներողութիւն,—առարկեց նա,—դուք ասում էք, թէ նա է գողացել, որովհետեւ բանալին նրա մօտ էր, բայց մի՞թէ ծառաները չէին կարող նրանից յետոյ բանալ պայուսակը յարմարովի բանալիով։

—Ճիշտ է, ճիշտ է,—ձայն էր պահում վաճառականը։

—Իսկ նա չէր կարող փող վերցնել, որովհետեւ նա այնպիսի դրութեան մէջ էր, որ այդ փողից օգտուելու հնարաւորութիւն չուներ։

—Իմ ասածն էլ հէնց այդ է,—հաստատեց վաճառականը։

—Աւելի ճիշտ կը լինի ենթադրել, որ նրա գալը յղացրել է ծառաների մէջ այդ միտքը և նրանք օգտուել են դէպքից ու յետոյ ամեն ինչ քցել նրա վրայ։

Պետր Գերասիմովիչը գրգռուած էր խօսում։ Եւ նրա գրգռուածութիւնը գրգռեց նաև աւագին, որ այդ պատճառով սկսեց առանձնապէս յամառ կերպով պաշտպանել իր ներհակ կարծիքը։ Բայց Պետր Գերասիմովիչը այնքան համոզեցուցիչ էր խօսում, որ մեծամասնութիւնը համաձայնեց նրա հետ, ընդունելով, որ Մասլովան մասնակից չէր եղել փողերի ու մատանու գողութեան մէջ և որ մատանին Սմելկովը ինքն էր ընծայել նրան։ Իսկ երբ սկսեցին խօսել այն հարցի մասին, թէ արդեօք նա մասնակից է եղել թունաւորութեանը, նրա ջերմ պաշտպան վաճառականը դարձաւ ասաց, թէ նրան պէտք է անմեղ ճանաչել, որովհետեւ նա պատճառ չուներ թունաւորելու Սմելկովին։ Իսկ աւագն ասաց, թէ չի կարելի նրան անմեղ ճանաչել, որովհետեւ նա ինքը խոստովանուեց, թէ փողի է տուել իմելու Սմելկովին։

—Տուե՛լ է, բայց կարծել է, թէ ամիռն է,—ասաց վաճառականը:

—Արի՛նո՛ւմ էլ կարող էր թունաւորել,—առարկեց գնդապետը, որ սիրում էր շեղուել հարցից, և այդ առթիւ սկսեց պատմել, թէ ինչպէս իր աներորդու կինը թունաւորուել էր ամիռնով և կը մեռնէր անպատճառ, եթէ բժիշկը չուտ չը հասնէր և ժամանակին միջոցներ ձեռք չառնէին: Գնդապետը այնքան հեղինակաւոր և ինքնավստահ կերպով էր պատմում և այն աստիճան արժանապատուութեամբ, որ ոչ ոք սիրտ չէր անում ընդհատել նրա խօսքը: Միայն գործակատարը, վարակուելով նրա օրինակից, վճռեց կտրել նրա խօսքը, որպէս զի այդ առթիւ մի բան էլ ինքը պատմէր:

—Ոմանք այնպէս սովորում են ամիռնին,—սկսեց նա,—որ կարող են քառասուն կաթիլ ընդունել. իմ ազգականներից մէկը...

Բայց գնդապետը չը թողեց, որ նա խօսքը իր բերնից խլի, և շարունակեց պատմել, թէ ինչ հետեանքներ էր ունեցել ամիռնի ազդեցութիւնը նրա աներորդու կնոջ վրայ:

—Մի մոռացէ՛ք, պարոններ, որ ժամի չորսից անց է արդէն,—ասաց երգուեալներից մէկը:

—Ուրեմն ինչպէս, պարոններ,—դիմեց աւագը բոլորին,—մեղաւոր ենք ճանաչում, բայց կողոպտելու դիտաւորութիւն չի ունեցել և գոյքից ոչինչ չի գողացել. համաձայն էք:

Պետր Գերասիմովիչը, գոհ իր յաղթութիւնից, համաձայնեց:

—Բայց արժանի է ներողամտութեան,—աւելացրեց վաճառականը:

Ամենքը համաձայնեցին: Միայն արհեստաւորն էր, որ պընդում էր, թէ պէտք է հարցին պատասխանել՝ «ոչ, մեղաւոր չէ»:

—Բայց հէնց այդպէս էլ դուրս է դալիս,—բացատրեց աւագը,—կողոպտելու դիտաւորութիւն չի ունեցել, գոյքիցն էլ ոչինչ չի գողացել, կը նշանակի մեղաւոր չէ:

—Այդպէս շատ լաւ է, բայց աւելցրէ՛ք, որ արժանի է ներողամտութեան, եթէ մի բան էլ մնալու լինի, այդպիսով կը ջնջուի,—ուրախ-ուրախ ասաց վաճառականը:

Այնքան յոգնած էին ամենքը, այնքան մոլորուել էին վէճերի մէջ, որ ոչ ոք խելք չարեց առաջարկելու, որ պատասխանին աւելցնեն՝ «այո՛», բայց առանց ման պատճառելու դիտաւորութեան:

Նեխիլիւզովը այնքան յուզուած էր, որ նոյնպէս չը նկատեց այդ: Հէնց այդ ձևով էլ հարցերի պատասխանները տարան դահլիճը:

Ռարլէն գրում է, թէ մի իրաւագէտ, որի մօտ մարդիկ եկել էին դատուելու, հազար ու մի օրէնքներ մէջ բերելուց և քսան երես լաթիներէն անխմաստ իրաւաբանական գրութիւններ կարդալուց յետոյ, առաջարկեց դատողներին ոսկոր քցել—գոյգ թէ կենտ։ Եթէ գոյգ լինի, զանգատաւորն է արդար, եթէ կենտ՝ հակառակորդը։

Այդպէս էր և այստեղ։ Այդ վճիռն ընդունուեց, և ոչ թէ մի ուրիշը՝ ոչ այն պատճառով, որ ամենքը համոզուելով համաձայնութեան եկան, այլ, առաջինը, որովհետև նախագահը, որ այնքան երկարացրեց ամփոփման ճառը, այս անգամ մտահան արեց ու չսաց այն, ինչ որ միշտ ասում էր, այն է, թէ, հարցին պատասխանելիս, երդուեալները կարող են ասել՝ «այո՛ւ, մեղաւոր է, բայց առանց մահ պատճառելու զիտաւորութեան»։ Երկրորդը, որովհետև գնդապետը շատ երկար ու բարակ և ձանձրալի կերպով պատմեց իր աներորդու կնոջ պատմութիւնը. երրորդ, որովհետև Նիխիւդովը այնքան յուզուած էր, որ չը նկատեց, որ չէ ասուած, թէ մահ պատճառելու զիտաւորութիւն չէ ունեցել, և կարծում էր, թէ «առանց կողոպտելու զիտաւորութեան» խօսքերը բաւական են մեղադրանքը ոչնչացնելու համար. չորրորդ, որովհետև Պետր Գերասիմովիչը սենեակումը չէր, դուրս էր գնացել այն ժամանակ, երբ աւագը մի առ մի կարդաց հարցերն ու պատասխանները և ամենից աւելի այն պատճառով, որ բոլորն էլ յօգնել էին և ուզում էին որքան կարելի է շուտ աղատուել, ուստի և պատրաստ էին համաձայնել այն տեսակ վճռի, որով ամեն ինչ շուտ կը վերջանար։

Երդուեալները զանգահարեցին։ Դռան մօտ սուսերամերկ կանգնած ժանդարմը թուրը դրեց պատեանը և մի կողմ քաշուեց։ Դատաւորները նստեցին տեղները և երդուեալ ատենակալները մէկ-մէկ դուրս եկան դահլիճը։

Աւագը հանդիսաւոր կերպով բերում էր հարց ու պատասխանների թերթը։ Նա մօտեցաւ նախագահին և թերթը տուեց նրան։ Նախագահը կարդաց և, ըստ երևոյթին զարմացած, ձեռները չուեց ու սկսեց ընկերների հետ խորհրդակցել։ Նախագահը զարմանում էր այն բանից, որ երդուեալները առաջին կէտի վերաբերմամբ աւելցրել էին «առանց կողոպտելու զիտաւորութեան», իսկ երկրորդ կէտի վերաբերմամբ չէին աւելցրել «առանց մահ պատճառելու զիտաւորութեան»։ Երդուեալների վճռից այնպէս էր դուրս գալիս, թէ Մասլովան գողութիւն չէր արել, չէր կողոպտել, բայց և այնպէս թուճաւորել էր Սմելկովին առանց որ և է հասկանալի նպատակի։

— Տեսէ՛ք, ինչ անհեթեթ պատասխան են գրել, — ասաց նա

ձախակողման անդամին:—Տաժանակիր աշխատանքներ պէտք է որոշենք *), մինչդեռ նա մեղաւոր չէ:

—Ի՞նչպէս թէ մեղաւոր չէ, —ասաց խիստ անդամ:

—Շատ պարզ: Իմ կարծիքով, այստեղ հէնց 818-րդ յօդուածը գործ դնելու տեղն է **):

—Դուք ի՞նչպէս էք կարծում, —դիմեց նախագահը բարի անդամին:

Բարի անդամը միանգամից չը պատասխանեց. նա նայեց առաջը դրուած թղթի համարին և գումարեց թուանշանները, — չէր յաջողում բաժանել երեքի: Նա միտքը դրել էր համաձայնել, եթէ երեքի վրայ բաժանուի, բայց չը նայելով, որ չէր բաժանուում, նա այնուամենայնիւ, սրտի բարութիւնիցը, համաձայնեց:

—Ես էլ կարծում եմ, որ պէտք է գործադրել այդ յօդուածը, —ասաց նա:

—Իսկ դուք, —դիմեց նախագահը բարկացկոտ անդամին:

—Երբէք, —պատասխանեց նա վճռական կերպով: Առանց այն էլ բոլոր լրագիրները գրում են, թէ երդուեալ ատենակալները արդարացնում են չարագործներին. ի՞նչ կը սկսեն գրել, եթէ դատարանը ինքը արդարացնի: Ես ոչ մի դէպքում համաձայն չեմ:

Նախագահը նայեց ժամացոյցին:

—Ափսոս, բայց ի՞նչ արած, —և հարցերի թերթը տուեց աւագին կարդալու:

Բոլորը վեր կացան և աւագը, փոխէփոխ յենուելով աջ ու ձախ ոտքի վրայ, հազայ ու կարդաց հարց ու պատասխանները: Բոլոր դատականները, —քարտուղարը, փաստաբանները, նոյն իսկ դատախազը, —դարմանք արտայայտեցին:

Մեղադրեալները նստած էին անվրդով, ակներևաբար՝ չը հասկանալով պատասխանների նշանակութիւնը: Նորից բոլորը նստեցին և նախագահը հարցրեց դատախազից, թէ ի՞նչ պատիժների պէտք է ենթարկել, նրա կարծիքով, մեղադրեալներին:

Դատախազը, ուրախացած Մասլովայի նկատմամբ ունե-

*) Նրդուեալ դատաւորները վճռում են այն հարցը, թէ լանցաւոր է արդեօք մեղադրեալը թէ ոչ և ակնուհետև նրանց վճռի համաձայն, եթէ նրանք լանցաւոր են ճանաչում, պաշտօնական դատաւորները որոշում են համապատասխան պատիժը:

Ե. Թ.

**) 818-րդ յօդուածում ասուած է, որ, եթէ պաշտօնական դատաւորները միաձայն ընդունեն, թէ երդուեալ ատենակալների վճռով անմղը մեղաւոր է ճանաչուած, կարող են որոշում կայացնել, որ գործը լանձնուի դատելու երդուեալ ատենակալների նոր կազմի:

ցած անակնկալ յաջողութիւնից, որովհետեւ իր պերճախօսութեանն էր վերագրում այդ յաջողութիւնը, թերթեց ինչ որ մի բան, կիսով չափ վեր կացաւ տեղից ու ասաց.

— Իմ կարծիքով, Սիմօն Կարաթնկինին պէտք է պատժի ենթարկել 1452 յօդուածի և 1453 յօդուածի 4-րդ կէտի համաձայն, Եվֆրիմիա Բօչկօվային՝ 1659 յօդուածի համաձայն և Եկատերինա Մասլօվային 1454 յօդուածի համաձայն:

Այդ բոլոր պատիժները ամենախիստն էին այն պատիժներից, որ կարելի էր նշանակել այդ դէպքում:

— Դատարանը հեռանում է վճիռ կայացնելու համար, — ասաց նախագահը, վեր կենալով:

Բոլորը վեր կացան նրա յետևից և լաւ բան արած լինելու ախորժ ու սիրովիչ զգացմունքով սկսեցին դուրս գալ դահլիճից կամ ման գալ դահլիճի մէջ:

— Գիտէք, մեր բարեկամ, որ շատ յիմար պատասխան ենք գրել, — ասաց Պետր Գերասիմովիչը, մօտենալով Նեխլիւզովին, որին աւագը ինչ-որ մի բան էր պատմում: — Մեր պատասխանով մենք Մասլօվային տաժանակիր աշխատանքների ենք ենթարկել:

— Ի՞նչ էք ասում, — բացականչեց Նեխլիւզովը, այս անգամ ամենևին չը նկատելով ուսուցչի խօսակցութեան անախորժ մտերմականութիւնը:

— Ի հարկէ, — ասաց ուսուցիչը: — Պատասխանում չենք գրել, թէ «մեղաւոր է, բայց առանց մահ պատճառելու դիտաւորութեան»: Քարտուղարը այս բոլէին ինձ ասաց, որ դատախազը պահանջում էր դատապարտել նրան 15 տարի տաժանակիր աշխատանքներին:

— Բայց չէ՞ որ հէնց այդպէս էլ վճռել էինք, — ասաց աւագը:

Պետր Գերասիմովիչը սկսեց վիճել, ասելով, որ ինքն ըստ ինքեան հասկանալի էր, որ, քանի որ նա փող չէր վերցրել, ուրեմն և չէր կարող դիտաւորութիւն ունենալ մահ պատճառելու:

— Բայց չէ՞ որ պատասխանները կարգացի դուրս գալուց առաջ, — արգարանում էր աւագը: — Ոչ ոք ոչ մի առարկութիւն չարեց:

— Ես այդ ժամանակ դուրս էի եկել սենեակից, — ասաց Պետր Գերասիմովիչը: — Բայց դ՞նք ինչպէս ուշադրութիւն չէք դարձրել:

— Ես չէի կարծում, թէ այդպէս դուրս կը գայ, — ասաց Նեխլիւզովը:

— Դէ հիմա կարծեցէք:

— Ոչինչ, կարելի է ուղղել, — ասաց Նեխլիւզովը:

—Չէ, էլ արդէն ներողութիւն կ'անէք,—այժմ բանը բանից անցել է:

Նեխիլիւդովը նայեց մեղադրեալներին: Նրանք, այն մարդիկ, որոնց բախտը վճռուել էր, առաջուան պէս անշարժ նստած էին իրանց վանդակապատի յետևում զինուորների առջև: Մասլովան ինչ-որ ժպտում էր: Եւ Նեխիլիւդովի սրտում մի վատ զգացմունք զարթնեց: Մի քիչ առաջ, կարծելով թէ Մասլովան կ'արդարանայ և կը մնայ քաղաքում, նա տատանւում էր, թէ ինքը ինչ յարաբերութիւն պէտք է ունենայ նրա հետ: Եւ այդ հարցը դժուար վճռելու հարց էր, մինչգեռ Սիրբերն ու տաժանակիր աշխատանքները միանգամից վճռում էին հարցը, անհնար դարձնելով որ և է յարաբերութիւն նրանց մէջ,—կիսամահ թռչունը չէր շարունակիլ թրպրտալ որսապարկում և յիշեցնել իր գոյութիւնը:

XXIV

Պետր Գերասիմովիչի ենթադրութիւնները իրաւացի էին: Խորհրդակցական սենեակից վարադառնալուց յետոյ նախագահը վերցրեց թերթը և կարդաց.

«188... թուի ապրիլի 28-ին, Նորին Կայսերական Մեծութեան հրամանով, N... նահանգական դատարանի քրէական բաժանմունքը, պարոն երդուեալ ատենակալների վճռի հիման վրայ, Քրէական Դատաւարութեան Կանոնադրքի 771 յօդուածի 3 կէտի, 776 յօդուածի 3 կէտի և 777 յօդուածի համաձայն, որոշեց,—33 տարեկան գիւղացի Սիմօն Կարտինկինին և մեղանների դասին պատկանող 27 տարեկան Եկատերինա Մասլովային, զրկելով բոլոր իրաւունքներից, աքսորել տաժանակիր աշխատանքների՝ Կարտինկինին 8 տարով, իսկ Մասլովային 4 տարով, ենթարկելով նրանց Քրէական Օրէնսգրքի 25 յօդուածի մէջ նշանակուած հետևանքներին:

«Իսկ մեղանների դասին պատկանող 43 տարեկան Եվֆիմիա Բօչկովային, զրկելով բոլոր առանձին, անձնական և ըստ վիճակի յատուկ իրաւունքներից ու արտօնութիւններից, բանտարկել 3 տարի ժամանակով, երթարկելով Քրէական Օրէնսգրքի 49 յօդուածի մէջ նշանակուած հետևանքներին: Դատական ծախսերը հաւասարապէս բաժանել դատապարտուածների վրայ, իսկ նրանց չքաւորութեան դէպքում՝ ընդունել ի հաշիւ պետական զանձարանի:

«Այս գործին վերաբերեալ իրական ապացոյցները ծախել, մատանին վերադարձնել, սրուակները ոչնչացնել»:

Կարտինկինը կանգնած էր, առաջուան պէս ձգուած, ձեռ-

ները, չոսած մատներով, ուղղահայեաց կախ քցած և այտերը շարժելով: Բօջկօվան բոլորովին հանգիստ էր թւում: Մասլօվան, վճիռը լսելով, կասկարմիր կտրեց:

— Ես մեղաւոր չեմ, մեղաւոր չեմ, — յանկարծ աղաղակեց նա այնպէս բարձր, որ լսուեց ամբողջ դահլիճում: — Մեղք էք անում հոգիներիդ: Ես մեղաւոր չեմ: Ձէի ուզում սպանել, չէի կարծում: Ծիշտ եմ ասում: Ծիշտ:

Եւ, ընկնելով նստարանի վրայ, նա սկսեց բարձրաձայն հեկեկալ:

Երբ կարտինսկինն ու Բօջկօվան դուրս գնացին, նա դեռ տեղումը նստած լալիս էր, այնպէս որ ժանգարմը ստիպուած եղաւ թափ տալ նրա խալաթի թեքից:

— Ոչ, չի կարելի այս գործը այսպէս թողնել, — ասաց ինքն իրան Նեխլիւզովը, բոլորովին մոռանալով իր վատ զգացմունքը և, առանց իմանալու թէ ինչու, շտապեց միջանցքը մի անգամ էլ նայելու Մասլօվայի վրայ: Երդուեալ ատենակալները և փաստաբանները, որոնք զոհ էին գործի վերջանալուց, աշխոյժ խումբ կազմած, խոնւում էին դռան մէջ, այնպէս որ նա մի քանի րոպէ ստիպուած էր սպասել դռան մօտ: Իսկ երբ դուրս եկաւ միջանցքը, Մասլօվան արդէն շատ հեռու էր: Արագ քայլերով, առանց նայելու, որ ուշադրութիւն է գրաւում իր վրայ, նա հասաւ նրա յետեւից, անցաւ առաջ և կանգ առաւ: Նա արդէն դադարել էր լալուց ու միայն մէկ մէկ հեկեկում էր, զլխաշորի ծայրով սրբելով պոյտ-պոյտ կարմրած դէմքը, և անցաւ Նեխլիւզովի մօտից առանց յետ նայելու նրա կողմը: Հէնց որ նա անցաւ, Նեխլիւզովը շտապով յետ դարձաւ նախադահլին տեսնելու համար, բայց նախագահն արդէն դուրս էր եկել և Նեխլիւզովը հասաւ նրա յետեւից միայն ներքեի սրահում:

— Պարոն նախագահ, — ասաց Նեխլիւզովը, մօտենալով նրան այն րոպէին, երբ նա արդէն իր բացդոյն վերարկուն հագած վերցնում էր դոնսպանի ձեռքից արծաթագլուխ ձեռնափայտը. — կարող եմ ձեզ հետ խօսել մի քիչ առաջ վճռուած գործի մասին: Ես երդուեալ ատենակալ եմ:

— Այո, ինչու չէ, իշխան Նեխլիւզով: Շատ ուրախ եմ. մենք արդէն պատահել ենք միմեանց, — ասաց նախագահը, աղմկով նրա ձեռքը և հաճոյքի զգացմունքով յիշելով, թէ ինչքան ուրախ ուրախ էր պարում ինքը և չաւ — բոլոր երիտասարդներից լաւ — իր և Նեխլիւզովի պատահած երեկոյեան: — Ի՞նչ ծառայութիւն կարող եմ մատուցանել ձեզ:

— Թիւրքիմացութիւն է տեղի ունեցել Մասլօվային վերաբերեալ պատասխանի մէջ: Նա մեղաւոր չէ թունաւորութեան մէջ,

և սակայն դատապարտուեց տաժանակիր աշխատանքների,—
կենտրոնացած ու մտալ կերպարանքով ասաց Նեխիլիդովը:

—Դատարանը վճիռ կայացրեց ձեր իսկ տուած պատաս-
խանքների հիման վրայ,—առարկեց նախագահը, գնալով դէպի
ելքի դուռը,—թէպէտև, մեր կարծիքով, այդ պատասխանները
ամենևին չէին համապատասխանում գործին:

Նա յիշեց, որ ինքը ուզում էր բացատրել երդուեալ ա-
տենակալներին, թէ նրանք պատասխանելով «այո՛, մեղաւոր է»,
առանց աւելացնելու, որ սպանութեան միտք չէ ունեցել, կը
հաստատեն, որ սպանութիւնը դիտաւորեալ է եղել, բայց, շտա-
պելով գործը վերջացնել, չէր բացատրել:

—Այո՛, բայց միթէ չէ կարելի ուղղել սխալը,—հարցրեց
Նեխիլիդովը:

—Վճռաջինջ ատենանին դանդատուելու առիթ միշտ կը
գտնուի: Պէտք է դիմել փաստաբաններին,—ասաց նախագահը,
մի քիչ կողքահան գնելով գլխարկը և շարունակելով գնալ դէպի
դուռը:

—Սոսկալի բան եղաւ:

—Պէտք է ասած, որ Մասլովայի վերաբերմամբ երկու
վճիռ միայն կարող էր լինել,—ախներեալաբ ցանկանալով որքան
կարելի է հաճելի և քաղաքավարի վարուել Նեխիլիդովի հետ,
ասաց նախագահը, շիտկելով ծնօտամիտութիւնները վերաբերուի օ-
ձիքի վրայից, ու յետոյ թեթև կերպով բռնելով նրա արմունկից
և ուղղելով նրան դէպի դուռը, շարունակեց,—դուք էլ էք դուրս
գալիս, այնպէս չէ:

—Այո, —ասաց Նեխիլիդովը, շտապով հագնուելով, և գնաց
նրա հետ:

Դուռը պայծառ, զուարթացնող արև էր, և նրանք ստի-
պուած եղան իսկոյն բարձրացնել ձայնները, որպէս զի իրար
ասած լսէին կառքերի գրգռոցի մէջ:

—Տարօրինակ դրութիւն էր,—շարունակեց նախագահը,
բարձրացնելով ձայնը,—այդ Մասլովայի վերաբերմամբ միայն
երկու վճիռ կարող էր լինել,—կամ գրեթէ արդարացումն, բան-
տարկութիւն, որի մէջ կարելի էր հաշուել և այն ամիսները,
որոնց ընթացքում նա կալանաւորուած էր, նոյն իսկ լսի ձեր-
բակալութիւն, և կամ թէ տաժանակիր աշխատանքներ,—միջին
պատիժ չէր կարող լինել: Եթէ աւելցնէիք՝ «բայց առանց մահ
պատճառելու դիտաւորութեան» խօսքերը, նա կ'արդարանար:

—Ձեւ կարող ներել ինձ, որ այդ բանը աչքաթող արի,—
ասաց Նեխիլիդովը:

—Ամբողջ բանը դրանից էր կախուած,—ժպիտն երեսին ասաց նախագահը, նայելով ժամացոյցին:

Միայն երեք քառորդ ժամ էր մնում մինչև կլարայի նշանակած պայմանաժամի վերջը:

—Այժմ, եթէ ուզում էք, դիմեցէք փաստաբանի: Պէտք է վճիռը բեկանել տալու առիթ գտնել: Այդ միշտ կարելի է գտնել: Դժօրեանսկայա փողոցը,—ասաց նա կառապանին,—30 կոպէկ*),—երբէք աւելի չեմ վճարում:

—Համեցէք, ձերդ գերազանցութիւն:

—Ցտեսութիւն, իշխան: Եթէ կարող եմ որ և է կերպով ծառայութիւն մատուցանել, պատրաստ եմ ապրում եմ Դժօրեանսկայա փողոցում, Դժօրնիկովի տանը, հասցէս հեշտ կարելի է միտք պահել:

Եւ, քաղցր կերպով ողջոյն տալով, գնաց:

XXV

Նախագահի հետ ունեցած խօսակցութիւնը և թարմ օդը մի քիչ հանգստացրին Նեխլիւզովին: Նա սկսեց մտածել այժմ, թէ իրան տանջող զգացմունքը ինքը չափազանցութեան է հասցրել չնորհիւ այն անսովոր պայմանների, որոնց մէջ անց էր կացրել ամբողջ առաւօտը:

«Ի հարկէ, զարմանալի, տարօրինակ զուգադիպութիւն է: Անհրաժեշտ է ամեն հնարաւոր միջոց գործ դնել նրա վիճակը թեթեւացնելու համար և անհրաժեշտ է այդ անել որքան կարելի է շուտ: Հէնց անմիջապէս: Այո, պէտք է հէնց դատարանում հարցնել, թէ որտեղ են ապրում Ֆանարինը և Միկիչինը: Նա յիշեց երկու յայտնի փաստաբանների:

Նեխլիւզովը վերադարձաւ դատարան, հանեց վերարկուն և գնաց վերև: Հէնց առաջին միջանցքում նա հանդիպեց Ֆանարինին: Նա կանգնեցրեց նրան և ասաց, որ գործ ունի հետը: Ֆանարինը, որին ծանօթ էր նրա թէ դէմքը և թէ անունը, ասաց, որ ինքը շատ ուրախ կը լինի, եթէ կարողանայ օգտակար լինել:

—Թէև յոգնած եմ... բայց եթէ երկար չի տևի, ասացէ՛ք ինչո՞ւմն է ձեր գործը, գնանք այստեղ:

Եւ Ֆանարինը տարաւ Նեխլիւզովին մի սենեակ, երևի

*) Մոսկովում որոշ կառավարձ չը կայ, սակարկութիւն են աւելում:

դատաւորներին մէկի առանձնասենեակը: Նրանք նստեցին սե-
ղանի մօտ:

— Դէ այժմ ասացէք՝ ինչ գործ է:

— Ամենից առաջ ես պէտք է ձեզ խնդրեմ,—ասաց Նեխ-
լիւզովը,—որ ոչ ոք չիմանայ, թէ ես հետաքրքրուեմ եմ այս
գործով:

— Օ՛, այդ ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է: Յետո՛յ...

— Ես այսօր երդուեալ ատենակալ էի, և մենք անմեղ
տեղը մի կնոջ դատաւարտեցինք տաժանակիր աշխատանքների:
Այդ ինձ տանջում է:

Նեխլիւզովը, իր համար անսպասելի կերպով, կարմրեց ու
կմղմաց:

Փանարինը աչքերը փայլատակեցնելով նայեց նրան և
նորից քաշ քցեց հայեացքը ու շարունակեց ականջ դնել, ար-
տասանելով միայն.

— Յետո՛յ...

— Դատաւարտեցինք անմեղ տեղը, և ես կ'ուզէի վճաջինջ
գանգատ տալ և գործը անց կացնել բարձրագոյն ատենանը:

— Սենատ,—ուղղեց Փանարինը:

— Եւ ահա խնդրում եմ ձեզ յանձն առնել այս գործը:

Նեխլիւզովը ուղում էր, որքան կարելի է շուտ վերջացնել
ամենադժուար բանը, ուստի և անմիջապէս աւելցրեց.

— Ձեր վարձատրութիւնը և առհասարակ այս գործի բոլոր
ծախսերը, ինչքան էլ լինեն, վերցնում եմ իմ վրայ,—ասաց նա
կարմրելով:

— Դրա մասին կը պայմանաւորուենք,—ներողամտաբար
ժպտալով նրա անփորձութեան վրայ, ասաց փաստաբանը:—Ին-
չո՞ւմն է բանը:

Նեխլիւզովը պատմեց:

— Լաւ, վաղը ես գործը կը վերցնեմ ու աչքի կ'անցնեմ:
Իսկ վաղը չէ միւս օր, չէ, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամի վեցին
եկէք ինձ մօտ և իմացէք պատասխանս: Յարմար է այսպէս, հա՛:
Ուրեմն գնանք, ինձ դեռ մի քանի տեղեկութիւններ են հար-
կաւոր այստեղ:

Նեխլիւզովը մնաս բարեւ արեց ու դուրս եկաւ:

Փաստաբանի հետ ունեցած խօսակցութիւնը և այն, որ
նա արդէն միջոցներ էր ձեռք առել Մասլովայի պաշտպանու-
թեան համար, աւելի ևս հանգստացրին նրան: Նա դուրս եկաւ
փողոցը. եղանակը հիանալի էր. նա ուրախ-ուրախ ներշնչեց
գարնանային օդը: Կառապանները առաջարկում էին իրանց ծա-
ռայութիւնը, բայց նա ոտով դնաց և իսկոյն և եթ նրա գլխում

սկսեցին շարժուել հազար ու մի մտքեր ու յիշողութիւններ կատիւշայի մասին և այն յարաբերութեան մասին, որ ինքը ունեցել էր նրա հետ, և նրա սիրտը տխրեց ու ամեն ինչ սկսեց մոայլ թուալ նրան: «Ձէ, այդ բանի մասին ես յետոյ կը մտածեմ, կը վճռեմ,—ասաց նա ինքն իրան,—իսկ այժմ, ընդհակառակը, պէտք է մի քիչ հանգստանալ ծանր տպաւորութիւններէր»:

Նա յիշեց, որ ճաշի է հրաւիրուած Կորչագինների մօտ, և նայեց ժամացոյցին: Դեռ ուշ չէր և նա կարող էր հասնել ճաշին: Մօտով անցնում էր ձիաքարը: Նա վազէվազ հասաւ ու ցատքեց վագօնը: Հրապարակին հասնելով՝ նա իջաւ, մի լաւ կառք վարձեց և տաս ըոպէից յետոյ արդէն Կորչագինների մեծ տան դռան մօտ էր:

—Համեցէք, ձերդ վսեմափայլութիւն, ձեզ սպասում են,—ասաց Կորչագինների մեծ տան քաղցրալեզու, գէր դռնապանը, բանալով սրահի անգլիական ծխնիքների վրայ պտտուող կաղնի դուռը:—Սրդէն նստել են ճաշի. պատուիրել են միայն ձեզ խնդրել վերև:

Դռնապանը մօտեցաւ սանդուխներին և վերևի զանգը խփեց:

—Ո՞վ կայ մօտները,—հարցրեց Նեխիլուդօվը, հանուելով:

—Պ. Կօլօսօվն ու Միխայիլ Սերգեևիչն են, մնացածը տանեցիք են,—պատասխանեց դռնապանը:

Սանդուխների վրայից ներքև նայեց դեղեցկադէմ մի լաբէյ ֆրակով ու սպիտակ ձեռնոցներով:

—Համեցէք, ձերդ վսեմափայլութիւն,—ասաց նա.—պատուիրել են ձեզ խնդրել վերև:

Նեխիլուդօվը բարձրացաւ սանդուխներով և ընդարձակ դահլիճի միջով գնաց սեղանատունը: Սեղանատանը սեղանի շուրջը նստած էր ամբողջ ընտանիքը, բացի մօրից, իշխանուհի Սօֆիա Վասիլիեւնայից, որ երբէք դուրս չէր գալիս իր առանձնասենեակից: Սեղանի գլխին նստած էր ծերունի Կորչագինը, նրա կողքին, ձախակողմից, բօխիլը, միւս կողմից միակ օտար հիւրը, Կորչագինի ազատամիտ ընկեր Իվան Իվանօվիչ Կօլօսօվը, որ առաջ ադնուականութեան նահանգական պարագլուխ էր, իսկ այժմ բանկի վարչութեան անդամ. յետոյ, ձախ կողմից, Միսսիի փոքրիկ քրոջ դաստիարակչուհին, miss Բէդէրը և ինքը 4 տարեկան երեխան. աջ կողմից, նրանց դիմացը, Միսսիի եղբայրը, Կորչագինների միակ տղան, գեմնագլխայի VI դասարանի աչակերտ Պետեան,—որի պատճառով ամբողջ ընտանիքը դեռ մնում էր քաղաքում, սպասելով քննութիւնների վերջին,—և նրան դասեր սերտացնող ուսանողը. յետոյ, ձախ կողմից, մի 40 տարեկան

սլաւօնաֆիլ օրիորդ, Կատերինա Ալեքսեևնա անունով. նրա դիմացը՝ Միսսիի մօրեղբօր օրդին, Միխայիլ Սերգեևիչ կամ Միշա Տելեգինը, իսկ սեղանի ներքեի ծայրում ինքը Միսսին, որի կողքին դրուած էր մի ամանասաւրք, որին ոչ ոք ձեռ չէր տուել։

— Հիանալի բան արեցիք, որ եկաք, նստեցէք, մենք դեռ ձուկն ենք ուտում,— դնովի ատամներով դժուարութեամբ ու զգուշութեամբ ծամծմելով, ասաց ծերունի Կօրչագինը, բարձրացնելով Նելսիւլիւզովի վրայ արիւնալից աչքերը, որոնք կարծես կոպեր չունէին։

— Ստեպան,— բերանը ձկով լիքը դիմեց նա հաստիկ ու պատկառելի սեղանապետին, աչքերով ցոյց տալով դատարկ ամանասաւրքը։

Թէէն Նելսիւլիւզովը լաւ էր ճանաչում ծերունի Կօրչագինին և յաճախ տեսել էր նրան ճաշի ժամանակ, բայց այս անգամ նրա վրայ առանձնապէս անախորժ տպաւորութիւն գործեցին՝ այդ զգայական ու ծծող շրթունքներով կարմիր դէմքը, որ երեւում էր ժլէտի օձիքի տակը խրած անձեռոցիկի վերևում, և գէր վիզը ու գլխաւորապէս նրա ամբողջ մտում կորած գեներալական կերպարանքը։

— Այս բոպէին կը բերեն, ձերդ վսեմափայլութիւն,— ասաց Ստեպանը, արծաթէ անօթեղէններով լի պահարանից հանելով մեծ չերեփը և գլխով նշան անելով ծնօտամիրութաւոր գեղեցկագէտ լաքէյին, որ իսկոյն և եթ սկսեց ուղղել Միսսիի կողքին դրուած անձեռնամուխ ամանասաւրքը, որ ծածկուած էր դուրս ցցուած տոհմանիչ կրող օսլայած ու վարպետօրէն ծալուած անձեռոցիկով։

Նելսիւլիւզովը պատեց սեղանի շուրջը և ձեռք տուեց բոլորին։ Ամենքը, բացի ծերունի Կօրչագինից և տիկիներէից, վեր էին կենում, երբ նա մօտենում էր նրանց։ Եւ այն բանը, որ նա պտոյտ գործեց սեղանի շուրջը ու սղմեց ներկայ եղողների ձեռքը, թէէն նրանց մեծամասնութեան հետ երբէք չէր խօսել,— այժմ առանձնապէս անախորժ ու ծիծաղելի թուաց նրան։ Նա ներողութիւն խնդրեց, որ ուշացել է, և ուզում էր նստել սեղանի ծայրում Միսսիի և Կատերինա Ալեքսեևնայի արանքին մնացած դատարկ տեղում, բայց ծերունի Կօրչագինը պահանջեց, որ, եթէ չի էլ ուզում օդի խմել, այնուամենայնիւ պատառաքաղ անի փոքրիկ սեղանի վրայ դրուած խեցեգետնից, ձկնկիթից, պանրից ու ձկից։ Նելսիւլիւզովը չէր կարծում, թէ ինքը այդքան սոված է, բայց երբ սկսեց հաց ու պանիր ուտել, էլ չը կարողացաւ կանգ առնել և ուտում էր ագահաբար։

— Հը, հիմքերը խախտում էիք,— ասաց Կօլօսովը, հեղնա-

բար Գործ դնելով երդուեալ դատարանի դէմ արշաւանք կատարող յետադիմական լրագրի դարձուածքը:—Արդարացրիք մեղաւորներին և դատաւարտեցիք անմեղներին, հա:

—Խախտում էին հիւքերը... Խախտում էին...—ծիծաղելով կրկնեց իշխանը, որ անսահման հաւատով էր վերաբերում իր ազատամիտ ընկեր և բարեկամ Կօլօսովի խելքին ու գիտնականութեանը:

Նեխլիւզովը, ուչք չը դարձնելով, որ իր կողմից այդ անփաղաքակրի կարող է լինել, ոչինչ չը պատասխանեց Կօլօսովին և, նստելով իր տեղը, նոր մատուցուած գորշ շիակալած ապուրի առջև, շարունակում էր ծամել:

—Վա, թողէք մի բան ուտի սա,—ժպտալով ասաց Միսսին, այդ «սա» գերանունով յիշեցնելով, որ ինքն ու նա մօտիկ մարզիկ են:

Կօլօսովը մինչ այդ աշխոյժ ու բարձրաձայն պատմում էր երդուեալ դատարանի դէմ գրուած այն յօդուածի բովանդակութիւնը, որ զայրոյթ էր պատճառել իրան: Նրան ձայն էր պահում իշխանունու եղբոր որդին, Միխայիլ Սերգենկովչը, որ պատմեց նոյն լրագրի մի ուրիշ յօդուածի բովանդակութիւնը:

Միսսին, ինչպէս և միշտ, շատ distinguée էր և լաւ, աննկատելի լաւ էր հագնուած:

—Դուք երեւի սարսափելի յոգնել էք ու սովածացել,—ասաց նա Նեխլիւզովին, սպասելով, մինչև որ նա ծամեց պրծաւ բերնի կտորը:

—Ոչ, այնքան էլ չէ: Իսկ դ՞ուք: Գնացի՞ք պատկերահանդէսը տեսնելու,—հարցրեց նա:

—Ոչ, յետաձգեցինք: Մենք գնացինք lawn tennis *) խաղալու Սալամատովների մօտ: Ճիշտ որ միստըր Կրուկը զարմանալի լաւ է խաղում:

Նեխլիւզովը եկել էր սրանց մօտ սիրտը մի քիչ ուրախացնելու, որովհետեւ նա միշտ իրան լաւ էր զգում այդ տանը ոչ միայն փարթամութեան այն լաւ տոնի համար, որ ախորժելի կերպով էր ազդում նրա զգայութիւնների վրայ, այլ և շողորորթ գգուանքի այն մթնոլորտի շնորհիւ, որ աննկատելի կերպով այդտեղ շրջապատում էր նրան: Իսկ այսօր, զարմանալի բան էր, ամեն ինչ այդ տանը անտանելի էր թւում նրան,—ամեն ինչ, սկսած դռնապանից, լայն սանդուխներից, ծաղիկներից, լաքէյ-

*) Լաւուս Տէնիս գնտակախաղ է: Խաղացողները նստում են միմեանց գնտակը փայտէ կաթ ունեցող ցանցաձև գործիքներով:

ներից, սեղանի սարքից և վերջացրած Միսսիով, որ այսօր անդուր ու անընական էր թւում նրան: Նրան անախորժ էին և Կօլօսովի խօսելու այդ ինքնավստահ, տափակ, ազատամիտ եղանակը, և ծերունի Կօրչագլինի եզանման, զգայական կերպարանքը և սլաւօնափիլ Կատերինա Ալեքսեևնայի ֆրանսերէն նախադասութիւնները, և դաստիարակչուհու ու սերտարար ուսանողի ամաչկոտ դէմքերը, և մանաւանդ իր մասին ասուած «սա» դերանունը... Նեխլիւդովը միշտ վարանման մէջ էր Միսսիի վերաբերմամբ և երկու կերպ էր նայում նրա վրայ: Երբեմն՝ կարծես աչքերը պչելով կամ լուսնի լոյսով էր դիտում նրան ու տեսնում նրա մէջ ամեն գեղեցիկ բան, ու Միսսին թւում էր նրան և՛ թարմ, և՛ սիրուն, և՛ խելօք, և՛ բնական... Մէկ էլ յանկարծ կարծես արևի պայծառ լոյսով դիտելով նրան, նա տեսնում էր, չէր կարող չը տեսնել այն բոլորը, ինչ որ պակասում էր Միսսիին: Այսօր այդպիսի օր էր նրա համար: Նա տեսնում էր նրա երեսի վրայ գտնուող բոլոր խորշոմները, գիտէր, տեսնում էր, թէ ինչպէս փութուչ են ածուած նրա մազերը, տեսնում էր նրա արմուկներին սրածայրութիւնը և, որ գլխաւորն է, տեսնում էր բւլթ մատի լայն եզունգը, որ յիշեցնում էր հօր նոյն տեսակ եղունգը:

— Սարսափելի ձանձրալի խաղ է, — ասաց Կօլօսովը տէնիսի մասին, — հազար անգամ աւելի ուրախ է սեթակախաղը *), որ մենք խաղում էին երեխայ ժամանակ:

— Ոչ, դուք չէք փորձել Սարսափելի գրաւիչ է, — առարկեց Միսսին, ինչպէս թուաց Նեխլիւդովին, ատանձնապէս անբընական կերպով արտասանելով «սարսափելի» բառը:

Ու վէճ սկսուեց, որին մասնակցեցին նաև Միսսայիլ Սերգեևիչն ու Կատերինա Ալեքսեևնան: Միայն դաստիարակչուհին, սերտարարը և երեխաները չէին խօսում, ակնհերքաբար ձանձրոյթ զգալով:

— Շարունակ վիճում են, — բարձրաձայն քրքրջալով ասաց ծերունի Կօրչագլինը, հանելով անձեռոցիկը ժիլէտի տակից, ու վեր կացաւ սեղանից, զորդացնելով աթոռը, որ իսկոյն յետ քաշեց լաքէյը: Նրա յետևից վեր կացան բոլորը, մօտեցան մի կողմում դրած փոքրիկ սեղանին, որի վրայ ողողիչներ էին դրուած ու տաք անուշահոտ ջուր, և ողողելով բերանները, շարունակում էին խօսակցութիւնը, որ չէր հետաքրքրում ոչ ոքի:

**) Սեթակ՝ Նոր-Քաղաքում և զազախ-թօլի ուրիշ տեղերում տնտում են այն խաղին, որ ռուսերէն կոչւում է лапта:

—Ճիշտ չէ,—գիմեց Միսսին Նեխիլեդօվին, ուզելով, որ նա հաստատի իր յայտնած կարծիքը, թէ ոչ մի բանում այնքան չէ երևում մարդկանց իսկական բնաւորութիւնը, որքան խաղի մէջ: Նա նկատել էր Նեխիլեդօվի գէմքի վրայ այն կենտրոնացած և, ինչպէս թւում էր նրան, դատապարտելի արտայայտութիւնը, որից ինքը վախենում էր, և այժմ ուզում էր իմանալ, թէ ինչից է յառաջացել այդ:

—Խաչը, չը գիտեմ, ես երբէք չեմ մտածել այդ հարցի մասին,—պատասխանեց Նեխիլեդօվը:

—Կ'երթաք մայրիկի մօտ,—հարցրեց Միսսին:

—Այո, այո,—պատկերոսը հանելով ասաց Նեխիլեդօվը այնպիսի եղանակով, որից պարզ երևում էր, որ չէ ուզում գնալ:

Միսսին լուռ նայեց նրան հարցական հայեացքով, և նա ամաչեց: «Ճիշտ որ, ինչ մարդութիւն է գալ մի տուն ամենքի վրայ ձանձրոյթ բերելու համար»,—մտածեց նա իր մասին և, աչխատելով սիրալիք լինել, ասաց, որ ուրախութեամբ կ'երթայ, եթէ իշխանուհին կ'ընդունի նրան:

—Այո, այո, մայրիկը ուրախ կը լինի: Այնտեղ էլ կարող էք ծխել: Ի վան ի վանօվիչն էլ այնտեղ է:

Տանտիկները, իշխանուհի Սօֆիա Վասիլիեւնան պառկան տիկին էր: Ութ տարի էր արդէն, որ նա հիւրերի մօտ պառկած էր լինում ժանեակների և ժապաւէնների մէջ, չըջապատուած թաւիչով, ոսկեղօծանքով, փղոսկրով, անագապղնձեղէնով ու ծաղիկներով, և ոչ մի անգ չէր գնում ու ընդունում էր միայն, ինչպէս ինքն ասում էր, «իւր բարեկամներին», այսինքն այն ամենքին, որոնք, նրա կարծիքով, որ և է բանով տարբերւում էին ամբողջից Նեխիլեդօվը այդ բարեկամների թւումն էր, և՛ այն պատճառով, որ նա խելօք երիտասարդ էր համարւում, և՛ այն, որ նրա մայրը այդ ընտանիքի մօտերիմ բարեկամն էր, և՛ այն, որ շատ լաւ կը լինէր, եթէ նա առնէր Միսսին:

Իշխանուհի Սօֆիա Վասիլիեւնայի սենեակը մեծ և փոքրիկ հիւրասենեակներից գէշն էր: Մեծ հիւրասենեակում Միսսին, որ Նեխիլեդօվի առաջիցն էր գնում, վճռաբար կանգ առաւ և, բռնելով ոսկեղօծած աթոռի թիկունքից, նայեց նրա վրայ:

Միսսին շատ էր ուզում մարդու գնալ, իսկ Նեխիլեդօվը լաւ փեսացու էր: Բացի այդ, նա դուր էր գալիս օրիորդին և օրիորդը ինքն իրան վարժեցրել էր այն մօքին, որ Նեխիլեդօվը իրանը կը լինի,—ոչ թէ ինքը կը պատկանի Նեխիլեդօվին, այլ Նեխիլեդօվը՝ իրան,—և անգիտակցական, բայց յառաւ խորամանկութեամբ, այնպիսի խորամանկութեամբ, որ ունենում են հոգեկան հիւանդները, նա աշխատում էր հասնել իր նպատակին:

Նա այժմ սկսեց խօսել Նեխիլեդովի հետ, որպէս զի նրան առիթ տայ սիրոյ բացատրութեան համար:

— Ես լաւ տեսնում եմ, որ ձեզ մի բան է պատահել, —ասաց Միսսին: — Ինչո՞ւ էք այդպէս:

Նեխիլեդովը յիշեց դատարանի դէպքը և խոժոռուեց ու կարմրեց:

— Այո, — ասաց նա, աշխատելով ճշմարտախօս լինել, — մի բան է պատահել, որ և՛ տարօրինակ ու արտասովոր է, և՛ նշանաւոր:

— Ի՞նչ բան: Չէ՞ք կարող ասել:

— Այժմ չեմ կարող: Թոյլ տուէք չասել: Այնպիսի բան է պատահել, որ ես դեռ ժամանակ չեմ ունեցել լիովին կշռադատելու, — ասաց նա ու աւելի ևս կարմրեց:

— Ուրեմն չէ՞ք ասիլ ինձ, — նրա դէմքի մկանք դողաց և նա շարժեց բռնած աթոռը:

— Ոչ, չեմ կարող, — պատասխանեց Նեխիլեդովը, զգալով, որ այդպէս պատասխանելով նրան, նա պատասխանում է ինքն իրան, և խոստովանում է, որ յիրաւի ինչ որ շատ նշանաւոր բան է պատահել իրան:

— Դէ, ուրեմն գնանք:

Օրիորդը թափահարեց գլուխը, կարծես քշելով անպէտք մտածմունքները, և առաջ գնաց սովորականից աւելի արագ քայլերով:

Նեխիլեդովին թուաց, թէ օրիորդը անբնական կերպով սղմեց բերանը՝ արտասունքը զսպելու համար: Նա ամօթ զգաց և ցաւ, որ ինքը վշտացրեց օրիորդին, բայց նա գիտէր, որ ամենաչնչին թուութիւնը կը կորցնի իրան, այսինքն կը կապի ձեռք ու ոտքը: Իսկ նա այսօր ամենից աւելի զրանից էր վախենում և նա լուռ հասաւ նրա հետ մինչև իշխանուհու առանձնասենեակը:

XXVII

Իշխանուհի Սօփիա Վասիլիեւիան վերջացրել էր իր շատ նուրբ և շատ աննդարար ճաշը, որ ուտում էր միշտ մենակ, որպէս զի ոչ ոք չը տեսնէր նրան այդ անբանաստեղծական գործողութեան միջոցին: Նրա բաղմոցի մօտին փոքրիկ սեղանի վրայ դրուած էր սուրճը, և նա պախիտօս *) էր ծխում: Իշխանուհի

*) Եզիպտացորենի տերևի մէջ փաթաթուած կտրտած ծխախոտ՝ Ե. Թ.

Սօֆիա վասիլիեֆլան մի երկար ու նիհար և դեռևս ջանել թուալ աշխատող թխադէմ կին էր, երկար ատամներով և մեծ ու սևսև աչքերով:

Վատ էին խօսում նրա ու բժշկի յարաբերութեան մասին: Նեխիլեդօվը առաջ մոռացութեան էր տալիս այդ: Իսկ այսօր նա ոչ միայն յիշեց այդ բանը, այլ և երբ տեսաւ նրա բազմոցի մօտ բժշկին, իր օծած, պսպղան ու երկճիւղ միբուքով, զգուանքը սաստիկ եկաւ:

Սօֆիա վասիլիեֆլայի կողքին մի ցած ու փափուկ բազկաթողի վրայ նստած էր Կօլօսօվը, որ գղալով խառնում էր սեղանի վրայ դրած սուրճը: Սուրճի կողքին դրուած էր մի փոքրիկ գաւաթ լիքօր:

Միտսին Նեխիլեդօվի հետ մտաւ մօր սենեակը, բայց չը մնաց այնտեղ:

— Երբ որ մայրիկը յոգնի ու դուրս անի ձեզ, եկէք ինձ մօտ, — ասաց նա, դիմելով Նեխիլեդօվին այնպիսի եղանակով, կարծես թէ ոչինչ չէր պատահել նրանց մէջ, և, ուրախ ժպտալով ու անձայն քայլերով անցնելով հաստ գորգի վրայով, դուրս եկաւ սենեակից:

— Բարեւ, բարեւ, բարեկամս, նստէք ու պատմեցէք, թէ ինչ կայ ինչ չը կայ, — ասաց իշխանուհի Սօֆիա վասիլիեֆլան իր ճարտար, շինծու, բայց բնականին բոլորովին նման ժպտով, որ ի ցոյց էր հանում նրա դնովի երկար ատամները, որոնք այնքան վարպետօրէն էին շինուած, որ կարծես իսկական լինէին: — Ինձ ասացին, որ դուք դատարանից սաստիկ մտայլ տրամադրութեան մէջ էք վերադարձել: Ինձ թւում է, թէ դատելը շատ ծանր բան է սիրտ ունեցող մարդկանց համար, — ասաց նա ֆրանսերէն:

— Այո, ճիշտ է, — ասաց Նեխիլեդօվը, — յաճախ մարդ զգում է, իր ան... զգում է, որ ինքը իրաւունք չունի դատելու...

— Comme c'est vrai *), — իբր թէ ապշած նրա նկատողութեան ճշտութիւնից, բացականչեց իշխանուհին, ըստ սովորութեան ճարտար կերպով չողոքորթելով իր խօսակցին:

— Իսկ ինչպէս է ձեր նկարը, նա ինձ շատ է հետաքրքրում, — աւելցրեց նա, — եթէ տկարութիւնս չը լինէր, վաղուց արդէն ձեզ մօտ եկած կը լինէի:

— Բողբոլին թողել եմ, — չոր-չոր պատասխանեց Նեխիլեդօվը, որի համար այսօր այդ կնոջ հաճոյախօսութեան կեղծու-

*) Ո՛րքան ճշմարիտ է ձեր ասածը:

թիւնը նոյնքան ակներեւ էր, որքան և պառաւութիւնը, որ նա ամեն կերպ աշխատում էր ծածկել:

Նեխիլեղօվը ոչ մի կերպ չէր կարողանում այսօր այնպէս տրամադրել իրան, որ սիրալիր լինէր դէպի նա:

— Ի դժբաժնի, ինքը Բեպիւնը ինձ ասաց, որ սա անպայման տաղանդ ունի, — ասաց իշխանուհին, դիմելով Կօլօսօվին:

«Ինչպէս չի ամաչում ու այդպէս սուտ է ասում», մտածեց Նեխիլեղօվը, խոփոռուելով:

Համոզուելով, որ Նեխիլեղօվը վատ տրամադրութեան մէջ է և անկարելի է նրան մասնակցել տալ հաճելի և խելօք խօսակցութեան, Սօֆիա Վասիլիեւնան դիմեց Կօլօսօվին, հարցնելով նրա կարծիքը մի նոր դրամայի մասին այնպիսի եղանակով, որ կարծես թէ այդ կարծիքը պէտք է փարատէր բոլոր կասկածները և նրա ամեն մի խօսքը պէտք է յաւերժանարաւ Կօլօսօվը յարձակում էր դրամայի վրայ և այդ առիթով դատողութիւններ էր անում գեղարուեստի մասին: Իշխանուհի Սօֆիա Վասիլիեւնան ապշում էր նրա դատողութիւնների հիմնաւորութիւնից, փորձում էր պաշտպանել դրամայի հեղինակին, բայց իսկոյն և եթէ կամ անձնատուր էր լինում, կամ թէ գտնում էր որ և է միջին կարծիք: Նեխիլեղօվը նայում էր ու ականջ էր դնում, բայց տեսնում ու լսում էր բոլորովին ուրիշ բան և ոչ այն, ինչ որ կատարւում էր նրա առջև:

Ականջ դնելով երբեմն Սօֆիա Վասիլիեւնային, երբեմն Կօլօսօվին, Նեխիլեղօվը տեսնում էր, նախ, որ ոչ Սօֆիա Վասիլիեւնան, ոչ Կօլօսօվը ամենևին չեն հետաքրքրւում ոչ դրամայով, ոչ միմեանցով, իսկ եթէ այնուամենայնիւ խօսում են, այդ նրանից է, որ ուտելուց յետոյ ֆիզիօլոգիական պահանջ են զգում շարժել լեզուի և կոկորդի մկանները: Երկրորդ, նա տեսնում էր, որ Կօլօսօվը, օղի, գինի ու լիքեօր խմելուց յետոյ, մի քիչ հարբած էր, ոչ այնպէս հարբած, ինչպէս լինում են հաղուսդէպ խմող գիւղացիները, այլ այնպէս, ինչպէս հարբած են վրնում գինի խմելը սովորութիւն դարձրած մարդիկ: Նա չէր օրօրւում, յիմարութիւններ չէր ասում, բայց աննօրմալ, գրգռւած կերպով ինքնագոհ դրութեան մէջ էր: Երրորդ, Նեխիլեղօվը տեսնում էր, որ իշխանուհի Սօֆիա Վասիլիեւնան խօսելու ժամանակ անհանգիստ սրտով աչքը գցում էր դէպի լուսամուտը, որտեղից ներս էր թափանցում և սկսել էր հասնել իրան արևի մի թեք շողք, որ կարող էր շատ պայծառ կերպով լուսաւորել իր պառաւութիւնը:

— Ո՛րքան ճիշտ է ձեռ ասածը, — ասաց նա Կօլօսօվի արած

մի նկատողութեան վերաբերմամբ, և սղմեց զանգի կոճակը, որ գտնուում էր բազմոցի կողքի պատի վրայ:

Այդ միջոցին՝ բժիշկը վեր կացաւ ու, իբրեւ տանու մարդ, առանց բան ասելու դուրս եկաւ սենեակից: Սօֆիա Վասիլիւսեան ուղեկցեց նրան հայեացքով, շարունակելով խօսակցութիւնը:

— Խնդրեմ, Ֆիլիպպ, իջեցրէ՛ք այդ վարագոյրը, — ասաց նա ու աչքով ցոյց տուեց լուսամուտի վարագոյրը, երբ ներս մտաւ գեղեցկադէմ լաքէյը:

— Ձէ, ինչ ուզում էք ասէք, բայց մէջը ինչ որ միտտիկական բան կայ, իսկ առանց միտտիկականի՝ չը կայ բանաստեղծութիւն, — ասում էր նա, սև աչքերից մէկովը բարկացած արտայայտութեամբ հետեւելով վարագոյրը իջեցնող լաքէյի շարժումներին:

— Միտտիկականութիւնը առանց բանաստեղծութեան՝ անհաւատութիւն է, իսկ բանաստեղծութիւնը առանց միտտիկականութեան՝ պրօզա է, — ասաց նա տխուր ժպիտով, առանց հայեացքը հեռացնելու լաքէյից, որ շիտկում էր վարագոյրը:

— Ֆիլիպպ, այդ վարագոյրը չէ, այն միւսը, մեծ պատուհանինը, — տառապալից ձայնով արտասանեց Սօֆիա Վասիլիւսեան, ակներևաբար կարեկցելով ինքն իրան՝ այդ խօսքերը արտասանելու համար անհրաժեշտ ճիգերի համար, և իսկոյն և եթ մատանիներով պատած ձեռքով մօտեցրեց բերնին անուշաբուր, ծխացող պախիտօսը, որպէս զի մի քիչ հանգստանար:

Լայնալանջ, մկանստ ու գեղեցկադէմ Ֆիլիպպը, կարծես ներդողութիւն խնդրելով, թեթև գլուխ տուեց և, իր հուժկու, հաստաբումբ ոտներով, մեղմօրէն քայլելով գորգի վրայով, լուռ ու խոնարհ անցաւ դէպի միւս պատուհանը ու ուշի ուշով նայելով իշխանուհուն, սկսեց այնպէս շիտկել վարագոյրը, որ ոչ մի չող չը համարձակուէր ընկնել նրա վրայ: Բայց էլի նա այն չարեց, ինչ որ պէտք էր, և նորից տառապեալ Սօֆիա Վասիլիւսեան ստիպուած եղաւ ընդհատել իր խօսքը միտտիկականութեան մասին և գլխի քցել իրան անզթաբար անհանգիստ անող ու անհասկացող Ֆիլիպպին: Մի րոպէ Ֆիլիպպի աչքերը կայծին տուեցին:

«Սաաանան գիտի, թէ ինչ է ուզածդ, — երևի արտասանեց նա մտքումը», — մտածեց Նելսիւդովը զիտելով այդ բոլորը: Բայց հուժկու և գեղեցկադէմ Ֆիլիպպը իսկոյն և եթ զսպեց իր անհամբերութեան արտայայտութիւնը և սկսեց հանգիստ կերպով անել այն բոլորը, ինչ որ հրամայում էր նրան հալ ու

մաշ եղած, ուժասպառ և ոտից մինչև գլուխ կեղծ Սօֆիա Վասիլիեւնան:

— Ի հարկէ, մեծ չափով ճշմարտութիւն կայ Դարվինի վարդապետութեան մէջ, — ասաց Կօլօսովը, թեք ընկնելով ցածիկ բազկաթոռի մէջ և ընէած աչքերով նայելով իշխանունի Սօֆիա Վասիլիեւնայի վրայ, — բայց նա սահմանն անցնում է, այո, անցնում է:

— Իսկ դուք հաւատում էք ժառանգականութեան, — հարցրեց իշխանունին Նեխիլեզովից, որի լուծիւնը ճնշում էր նրան:

— Ժառանգականութեան, հարցրեց Նեխիլեզովը — Ոչ, չեմ հաւատում, — ասաց նա, ամբողջապէս անձնատուր եղած այն տարօրինակ մտապատկերներին, որոնք, ով գիտի ինչու, այդ բոլէին ծագեցին նրա երեակայութեան մէջ: Հուժկու ու գեղեցկագէժ Ֆիլիպպին նա երեակայեց իբր մերկ պատկերացունկարչի համար և նրա կողքին՝ երեակայեց մերկ դրութեամբ Կօլօսովին իր ձմերուկանման փորով, ճաղատ գլխով և անմկան, ճիւղտանման կոճերով: Անորոշ կերպով ներկայանում էին նրա երեակայութեանը իրանց բնական տեսքով նաև Սօֆիա Վասիլիեւնայի ուսերը, որոնք ծածկուած էին այժմ մետաքսեղէնով ու թաւիչով, բայց այդ մտապատկերը շատ ահռելի էր, ուստի նա աշխատեց դուրս քշել գլխիցը:

Սօֆիա Վասիլիեւնան չափեց նրան աչքերով:

— Սակայն Միսսին ձեզ սպասում է, — ասաց նա, — Գնացէք նրա մօտ, նա ուզում էր ձեզ համար նուագել մի նոր բան Շումանից... Շատ հետաքրքրական բան է:

«Նա ոչինչ չի ուզեցել նուագել: Այդ բոլորը սա, ինչ որ նպատակով, փչում է», մտածեց Նեխիլեզովը, վեր կենալով և սղմելով Սօֆիա Վասիլիեւնայի թափանցիկ, ոսկրոտ և մատանիներով պատած ձեռքը:

Հիւրասեներակում նրան հանդիպեց Եկատերինա Ալեքսեւնան, որ իսկոյն սկսեց խօսել:

— Սակայն, ինչպէս տեսնում եմ, երդուեալ ատենակալի պարտաւորութիւնները ճշող կերպով են ազդում ձեր վրայ, — ասաց նա, ըստ սովորականին, ֆրանսերէն:

— Այո, ներեցէք, այսօր տրամադրութիւնս վատ է և ես զգում եմ, որ իրաւունք չունեմ ուրիշներին էլ ձանձրոյթ ազդելու, — պատասխանեց Նեխիլեզովը:

— Ինչո՞ւ է վատ ձեր տրամադրութիւնը:

— Թոյլ տուէք չասել պատճառը, — ասաց նա, փնտռելով գլխարկը:

— Իսկ յիշո՞ւմ էք, որ պնդում էիք, թէ միշտ պէտք է ճշմարիտն ասել և թէ ինչպէս այն ժամանակ դուք մեզ բոլորիս սաստիկ անխնայ ճշմարտութիւններ էիք ասում: Հապա ինչո՞ւ այժմ չէք ուզում ասել: Յիշո՞ւմ ես, Միսսի,—դիմեց Եկատերինա Ալեքսեևնան Միսսիին, որ այդ ըոպէին դուրս եկաւ իր սենեակից:

— Որովհետեւ այն ժամանակ այդ՝ խաղի նման էր,—լուրջ կերպով պատասխանեց Նեխլիւզովը:—խաղի ժամանակ կարելի է, իսկ իրօք մենք այնքան վատ ենք, այսինքն ես այնքան վատ եմ, որ գոնէ ինձ համար անհնար է ամեն բան ճշմարտախօսութեամբ ասել:

— Մի կոծկէք ձեր ասածը, այլ աւելի լաւ է ասէք տեսնենք՝ ինչո՞վ ենք մենք այդքան վատ,—հարցրեց Եկատերինա Ալեքսեևնան, բառախաղ անելով և կարծես թէ չը նկատելով Նեխլիւզովի լրջութիւնը:

— Սաստիկ վատ բան է, երբ մարդ խոստովանում է, որ տրամադրութիւնը տեղը չէ,—ասաց Միսսին:—Ես երբէք չեմ խոստովանում այդ բանը ինքս իմ առաջ և այդ պատճառով միշտ տրամադրութիւնս տեղն է լինում: Որ այդպէս է, գնանք ինձ մօտ: Մենք կ'աշխատենք փարատել ձեր mauvaise humeur-ը *):

Նեխլիւզովը այնպէս զգաց իրան, ինչպէս անշուշտ զգում է ձին, երբ շփում են գլուխը, որպէս զի սանձ դնեն բերանը ու տանեն լծելու: Իսկ այսօր նրան աւելի, քան երբ և իցէ, անախորժ էր լծուել: Նա ներողութիւն խնդրեց, յայտնելով, որ բան ունի տանը, և սկսեց հրաժեշտ տալ: Միսսին սովորականից հրկար բռնած պահեց նրա ձեռքը:

— Յիշեցէք, որ այն, ինչ որ կարևոր բան է ձեզ համար, կարևոր բան է նաև ձեր բարեկամների համար—ասաց նա:—Վաղը կը գա՞ք:

— Դժուար թէ գամ,—ասաց Նեխլիւզովը և ամօթ զգալով, ինքն էլ չը գիտէր՝ իր թէ Միսսիի տեղ, կարմրեց ու շտապով դուրս եկաւ:

— Տեսնես ինչ բան է: Comme cela m'intrigue **),—ասաց Եկատերինա Ալեքսեևնան Նեխլիւզովի դուրս գնալուց յետոյ:—Ես անպատճառ պէտք է իմանամ: Անշուշտ մի որ և է affaire d'amour propre ***) է. il est très susceptible notre cher Митя. ****):

*) Վատ տրամադրութիւնը:

**) Ո՛րքան ինձ հետաքրքրում է այդ:

***) Ինքնասիրութեան, պատուասիրութեան հարց:

****) Շատ կասկածելի մարդ է մեր սիրելի Միտեան:

—Plutôt une affaire d'amour sale ***),—ուզում էր ասել Միսսին, որ նայում էր դէպի առաջ հանգած, բոլորովին ուրիշ հայեացքով, քան այն, որով նայում էր Նեխիլւղօվին, բայց նոյն իսկ կատերինա Ալեքսեեւնային չասաց այդ վատ ճաշակի բառախաղը *) և արտասանեց միայն, —մենք ամենքս էլ ունենում ենք միշտ և՛ վատ և՛ լաւ օրեր:

«Միթէ սա էլ է խարելու,—մտածեց Միսսին:—Այն բոլորից յետոյ, ինչ որ տեղի է ունեցել, այդ շատ վատ կը լինէր նրա կողմից»:

Եթէ Միսսիից մէկը հարցնէր, թէ ինչ է ուզում ասել՝ «այն բոլորից յետոյ, ինչ որ տեղի է ունեցել» խօսքերով, նա չէր կարող ոչ մի որոշ պատասխան տալ, և սակայն նա անկասկած գիտէր, որ Նեխիլւղօվը ոչ միայն յոյս էր յղացրել նրա մէջ, այլ և գրեթէ խոստում էր տուել: Այդ բոլորը որոշ խօսքեր չէին, այլ հայեացքներ, ժպիտներ, ակնարկներ, լուսթիւններ: Բայց նա այնուամենայնիւ իրանն էր համարում նրան և շատ ծանր կը լինէր նրա համար զրկուել նրանից:

XXVIII

«Ամօթ ու խայտառակութիւն է, խայտառակութիւն ու ամօթ է», մտածում էր, մինչ այդ, Նեխիլւղօվը, ոտով տուն դառնալով ծանօթ փողոցներով, Միսսիի հետ ունեցած խօսակցութեան ազդած ծանր զգայմունքը դեռ շարունակում էր մէջը: Նա զգում էր, որ, եթէ կարելի է այսպէս ասել, ձևականօրէն ինքը արդար էր Միսսիի առաջ, որովհետև ոչ մի այնպիսի բան չէր ասել նրան, որով իրան կապուած համարէր, առաջարկութիւն չէր արել, բայց ըստ էութեան նա զգում էր, որ ինքը կապել էր իրան նրա հետ, խոստացել էր ամուսնանալ հետը, մինչդեռ այսօր նա իր ամբողջ էութեամբ զգաց, որ չէ կարող ամուսնանալ նրա հետ: «Ամօթ ու խայտառակութիւն է, խայտառակութիւն ու ամօթ է», կրկնում էր նա մտքումը ոչ միայն դէպի Միսսին ունեցած յարաբերութեան վերաբերմամբ, այլ և առհասարակ ամեն բանի վերաբերմամբ: «Ամեն ինչ ամօթ ու խայտառակութիւն է», կրկնում էր նա մտքումը, իր տան ասնդուխներով բարձրանալիս:

*) Ասելի շուտ, այդ մի կեղտոտ սիրով հարց է:

**) Բառախաղը կայանում է նրանում, որ ինքնասիրութեանը ֆրանսերէն ասում են amour propre, որ բառացի կարելի է թարգմանել մաքուր սէր.—Միսսին ուզում էր ասել՝ ինքնասիրութեան (մաքուր սիրոյ) հարց չէ, այլ կեղտոտ սիրով:

